Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

den lyse - den blanke

Årsskrift 2004

Hee Lokalhistoriske Arkiv

den lyse - den blanke

Årsskrift 2004
Hee Lokalhistoriske Arkiv
5. Årgang

Hee er et meget gammelt samfund, hvor man har fundet spor af beboere tilbage fra den sidste istid.
Man mener, at navnet Hee kan føres helt tilbage til jægerstenalderen, hvor det udtaltes som "Heiga won".
"Heiga won" betød den lyse den blanke og var som sådant ikke møntet på et beboelsessted. Det var navnet, stenalderfolket gav Hover Å på dette sted.
Folkene, som på stedet levede langs åen, blev kaldt "Heingarer".
Senere blev ånavnet ændret til "Hiwon". Det gav navn til sognet, som blev kaldt "Héa", og efter flere ændringer til det navn vi kender i dag; Hee.

Redaktion og ansvarlig for dette nummer:
Ernst Munck, Hovervej 47, Hee
Tlf. 97 33 59 25

Grafisk produktion: Hee Offset

Marts 2004

Udgivet af:
Forlaget Heebro
Hovervej 11, Hee
6950 Ringkøbing

Tlf: 97 33 51 30

Fax: 97 33 59 30

E-mail: meller@meller.dk

www.heebro.dk

ISSN 1399-9338

Oplag: 550
400 eksemplarer gratis omdelt i Hee Sogn.
Løssalgspris: kr. 60,-

Indholdsfortegnelse

39 Nej til tre tønder hollandsk guld

56 Uldenhede

61 Ane og Anton i "Sønderkjær"

E Et par historier

Hee Lokalhistoriske Arkiv

er en del af J. C. Christensens hus, og arkivet har et lokale i huset.
Vi modtager med glæde materiale med tilknytning til Hee. Materialet bliver registreret og opbevaret i arkivet, hvor man altid er velkommen, hvis der er noget, vi kan hjælpe med.

I løbet af året kommer der en del forespørgsler fra hele landet samt fra udlandet (i år fra Wales og Canada) om slægtninge eller andet med tilknytning til Hee. Vi har været så heldige, at vi indtil nu har kunnet hjælpe alle, men arkivet er jo ret nystartet, så der er plads til meget materiale. Derfor; hvis I har noget liggende, er vi meget interesseret i at kunne udbygge arkivet.

Vi har de foregående år holdt åbent hus nogle dage i januar og februar måneder, men der har ikke været så stor interesse. (Sidste år kom der kun 7 i løbet af de 6 dage, der var åbent.) Derfor har vi valgt at holde åbent de dage, hvor J. C.s Hus har åbent for publikum, men meget gerne også på andre tidspunkter, hvis blot man ringer i forvejen på telefon 97 33 59 25.

Ernst Munck

Nej til tre tønder hollandsk guld

Søndertoften 1

Erhardt Bøndergaard Jensen er i dag nok en af vort sogns bedste fortællere. Han har en stor viden og en god hukommelse, hvad angår det almene Hee tilbage i tiden, hvilket jeg har benyttet mig af og vil bruge i senere årsskrifter.

Men op gennem tiden har Erhardts familie også en historie at fortælle:
I året 1767 fødte Bodil Jensdatter, gift med Niels Christensen Nyegaard i Baggesgaard i Sdr. Omme, en søn, som fik navnet Christen Nielsen.
Da Christen var 17 år, forlod han hjemmet og tog ud at sejle. Han fik hyre på forskellige hollandske skibe og oplevede mange spændende ting, som kan læses i Marie Abildtrups bog: "Fra barnekår til egen gård – kort vej, men lang rejse".

Heri fortæller Christen Nielsen til sin yngste søn om sin sidste rejse blandt andet at:
"I Holland blev han kaldt Christiaan Cornelis.
Den sidste rejse foretog han med et skib fra Spanien til Amsterdam. Det var en hollandsk kogge "De Vriendschap". På den tid var der krig mellem Frankrig på den ene side og Holland og England på den anden.
Da der var mange både hollandske og engelske skibe i spanske havne, samledes de alle i Kadiks, og der kom to engelske krigsskibe, som skulle forsvare dem over det Spanske Hav. Den dag de skulle afsejle, fik admiralen at vide, at en spion havde fortalt de franske myndigheder, at der var en rigt lastet flåde på vej. Derfor blev afsejlingen udsat, og admiralen skrev til England og forklarede sagen. Han bad dem sende ham en flåde til hjælp på en angiven tid og sted i det Spanske Hav.
En morgen stævnede de ud i god vind og kom langt ud på havet den dag, men hen imod aften kom et fransk skib sejlende forbi flåden. Det viste sig, at de franske krigsskibe havde delt sig for at afsøge et stort område, da de ikke vidste, hvor handelsflåden befandt sig, men i løbet af natten havde alle de franske skibe fået positionen, og ud på morgenen begyndte de at dukke op. De engelske krigsskibe gav sig i kamp med de franske, efterhånden som de dukkede op, men til sidst var der 16 svære franske krigsskibe. Købmandsskibene spredte sig, således at de ikke risikerede at blive fanget alle sammen af de franske skibe, og de fleste satte kursen mod England.
Da de havde sejlet lidt, kom der flere krigsskibe til syne, og man troede, at de også var franske, men det viste sig at være 12 skibe fra den engelske flåde ledet af admiral Nelson. Alle vendte nu om og sejlede mod krigsskuepladsen, hvor de to engelske krigsskibe var så ilde tilredte, at de ikke kunne mere. De kom ud at ligge mellem købmandsskibene, og alle krigsskibene indledte nu et slag, som admiral Nelson vandt, og han tog den franske admirals skib på slæb med tilbage til England.

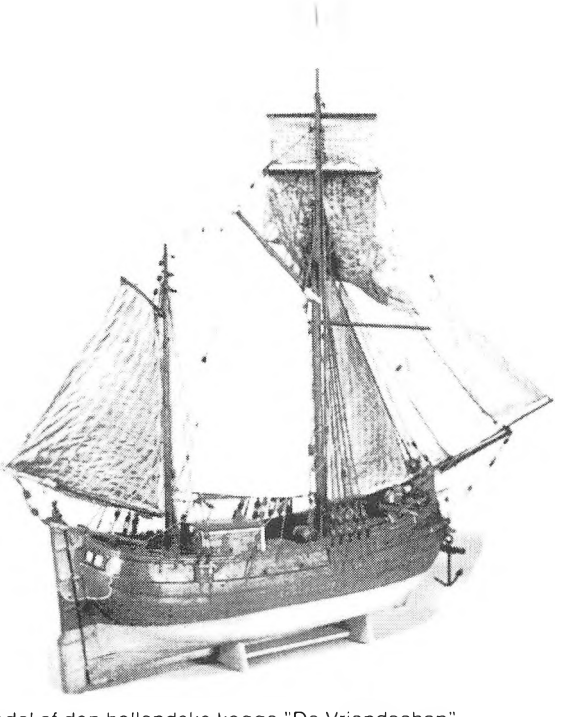

Model af den hollandske kogge "De Vriendschap".

I England skulle der komme en hollandsk flåde og beskytte de hollandske skibe på rejsen til Holland, men de kom ikke, og efter nogen tid besluttede de en efter anden at sejle uden beskyttelse. Også det skib, Christen Nielsen var på, sejlede, men da de havde sejlet i nogen tid, blev de fanget af nogle franske kaperskibe [1]. Mandskabet blev sat over på de franske skibe samtidig med, at franske søfolk kom over på det overtagne skib for at sejle det til Frankrig. Det viste sig dog, at de franske søfolk ikke forstod at sejle skibet, så Christen Nielsen, som efter sine mange år på havet var en dygtig sømand, og en hollandsk dreng blev kommanderet til at være dem behjælpelig.

Da de var ved at være i Frankrig, fik de en meget kraftig vind, som drev dem fra land igen, og Christen gjorde ikke spor for at sætte op mod vinden, da han naturligvis ikke var særlig interesseret i at ende i et fransk fængsel. Derimod opstod tanken, at det måske var muligt for ham at overmande den franske besætning, der bestod af matroser og en officer, som ikke var særlig søvant.
Det første, han gjorde, var at sætte den hollandske dreng til at styre skibet på en kurs, så det rullede så meget som muligt. Matroserne havde deres kvarter i et rum i skibet, hvor der var en luge, som kunne lukkes over, og efter at Christen havde været nede og serveret mad for dem, lukkede han lugen og satte en jernstang for, så de ikke kunne komme op. Derefter kaldte han på officeren, som kom op på dækket og kaldte på matroserne. Da de ikke svarede, ville han se efter dem, men Christen Nielsen gik i slagsmål med ham. Her trak officeren sin pistol, men han skød forbi. Så trak han sin sabel, men da bølgerne slog ind over dækket, kunne han ikke stå fast, så medens han kæmpede for fodfæste, huggede han efter Christen, som kun havde hænderne at værge for sig med. Til sidst lykkedes det Christen at få fat i klingen og vriste sabelen ud af hænderne på officeren, hvorefter officeren gik ned i sin kahyt og blev der.

1) Kaperskib: Et skib som i krigstid med sit eget lands støtte beslaglægger fjendtlige handelsskibe

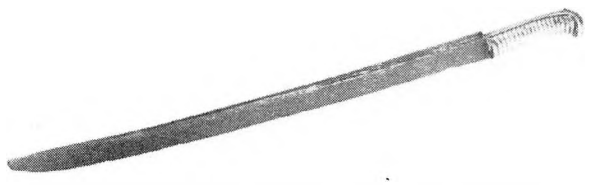

Sabelen, som Christen Nielsen tog fra den franske kaptajn.

Da Christen kom hen til drengen ved roret, opdagede han, hvor slemt det stod til med hans hænder; og han kunne ikke mere. Drengen forbandt Christen med et halstørklæde om hver hånd for at standse blodet, men de kunne ikke gøre noget for at styre skibet, så det fik lov at sejle, som vinden førte det.
Da de havde sejlet lidt, mødte de nogle skibe, som satte kurs efter dem. Det viste sig at være engelske skibe, som forlangte, at de skulle standse, men det havde de ingen mulighed for, da de ikke kunne tage sejlene ned. Derfor begyndte de engelske skibe at skyde. Medens Christen styrede skibet med både arme og ben, befalede han drengen at tage et gammelt flag og binde det på en stang, så det vendte på hovedet, hvilket betød, at det var et nødflag. Så snart drengen havde hejst flaget så højt, at de kunne se det, holdt skydningen op, og en båd blev sat i vandet.

Portræt udført af J. Perkois og C. H. Hodges.
Underteksten Christiaan Cornelis Matros på den hollandske kogge "De Vriendschap", som, efter at det var blevet erobret af franskmændene, med meget bravur, havde fået herredømme over skibet og havde ført det tilbage til Vlissingen på den 1. august.

De kom alle over på det engelske admiralskib, hvor de blev forbundne, og der blev holdt forhør. Admiralen ville nu, at Christen skulle lade skibet gå til England, hvor han ville få en ottendedel af, hvad det var værd, hvilket ville sige tre tønder guld, men Christen svarede, at de som ejede skibet også skulle have det, og det var tre hollandske købmænd, derfor blev det sejlet til Amsterdam, hvor Christen blev modtaget som en helt og tildelt en tønde guld."

Christens liv som sømand sluttede den 10. juni 1796.

Marie Abildtrup fortsætter:
"Efter hjemkomsten blev der lidt mere stille omkring Christen Nielsen, men på et tidspunkt henvendte en af egnens bønder sig til Christen og ville gerne have ham til at tage til Vorgod for på sin søns vegne at fri til gårdmand Christen Mortensens datter i Abildtrup Nedergaard. Christen påtog sig jobbet og red over til Abildtrup, en tur på 40 – 45 km.
Ved ankomsten angav han at skulle købe nogle stude til sin far, og først senere kom han frem med det egentlige ærinde.
Frieriet passede ikke Christen Mortensen, som tilsyneladende syntes godt om den unge mand, der overbragte det. Med ordene: "Men det par sko (datterens) skulle vel også kunne passe en anden", tilkendegav han klart, at det måtte blive et afslag, men underforstået lod han samtidig Christen Nielsen forstå, at sagen tog sig anderledes ud, såfremt Christen friede for sig selv. En opfordring han fulgte.
Marie Kirstine Bierg og Christen Mortensens datter, Kirsten Marie, var født den 20. april 1783, og således nøjagtig femten år, da hun den 20. april 1798 blev gift med Christen Nielsen."

Kirsten Marie og Christens tredje barn, Bodil Christensdatter, blev født den 27. april 1808.
Som 27-årig blev hun den 27. oktober 1835 gift med den første fastansatte skoleleder og degn ved No skole, Christen Christensen Bøndergaard, der var født i Bøndergaard på Holmsland.
Deres første barn, en søn, blev delvis opkaldt efter sin morfar og hed Christian Cornelius Bøndergaard. Han bosatte sig senere på en ejendom i Hee (Ølstrupvej 11).

Gården "Heebro" (Heebro 10) nævnes første gang i 1683. Her bliver den kaldt "Broehuuset".
160 år før, i 1523, havde herremanden på Voldbjerg, Peder Skram, af Frederik 1. fået livsbrev på broen. Det ville sige, at han havde pligt til at sørge for, at broen over Hover Å på dette sted blev vedligeholdt. Som vederlag for denne forpligtelse fik han ret til at opkræve brokorn af bønderne i Hing Herred. Andre vejfarende måtte betale bropenge.
Det har sandsynligvis været en betydningsfuld bro, idet vejen var den tids hovedvej fra Holstebro til Ringkøbing og videre til Tyskland. Det var den vej, studene blev drevet, når de skulle til marked sydpå. Derfor måtte der også være en brovagt og opkræver på stedet.
Herremanden på Voldbjerg har ladet opføre et brohus med lidt jord til, som brovagten har fæstet (lejet). En leje han har måttet udrede af de bropenge, han fik ind.
Ret hurtigt begyndte brovagten også at drive kro, som blev meget besøgt af studedriverne. Det passede lige med en dagsmarch fra den forrige kro nordpå.
Når studedriverne kom med deres stude, havde de altid nogle drenge med til at hjælpe sig. Ved aftenstid, når de nåede krostederne, blev kreaturerne drevet ind på nogle af kroens engarealer, og medens drengene passede studene til næste dag, tog studedriverne ind på kroen, hvor de hyggede sig, spiste og sov.

. . . . Uretfærdigt ville vi sige i vore dage, men spørgsmålet er, hvor man helst selv ville være, hvis man havde været med på en sådan tur, når man læser om en hedevandring i 1849.
Om kroerne står der:
"Kroerne var ofte af en sådan beskaffenhed, at det kunne få anderledes vante til at fortsætte med det samme. Her fik man; harsk flæsk og smør, tørt, hårdt og muggent rugbrød, som var bagt i oret mel (mel som var fuld af mider), tyndt, surt øl og finkeljokum (dårlig fusel brændevin), serveret i en skiden stue

fuld af tørverøg og med lergulv, der blev brugt som spytbakke, når skråen blev for flydende i munden. Hvis man ville overnatte, var det i sengesteder, som blot bestod af nogle brædder, der var slået sammen og stillet i et udhus, og det hele var smækfyldt med lus og lopper."

Om det stod helt så slemt til på Heebro er dog uvist, men omkring 1784 døde ejeren Michel Terbensen, og hans søn, Terben Michelsen overtog fæstet.
Her skriver Kr. Susgaard i bogen "No Sogn":
"Fæstet, Terben overtager, er i armod, og han synes snart at have givet op."

Helt op til omkring år 1930 har man kunnet se de marker, som blev brugt til kreaturerne, når studedriverne overnattede. De lå på nordsiden af Hover Å vest for vejen; Heebro.
Efter år 1800 begyndte det at gå fremad med gården, og der blev tilkøbt en del jord.
I 1866 blev gården købt af Christen og Jeppesine Madsen, hvis datter, Margrethe, overtog den i 1899. Hun var blevet gift med Marinus Bøndergaard, som var søn af føromtalte Christian Cornelius Bøndergaard og dermed oldebarn af Christen Nielsen, som tilbageerobrede det kaprede skib i 1796.

Johanne Kathrine og Cornelius's guldbryllup blev holdt på gården Heebro i 1918.
12) den tidligere ejer af Heebro, Jeppesine Madsen. 3) og 6) ejerne Marinus og Margrethe Bøndergaard (Margrethe er datter af Jeppesine. 26) og 27) Johanne Kathrine og Cornelius Bøndergaard (forældre til Marinus). 7) Dagmar, 1) Cornelius, 34) Marie, 35) Hedvig, 25) Thorvald, 28) Sigvald, 19) Johanne, 33) Christian (alle Margrethe og Marinus's børn. 5) og 4) Mathilde og Christen Aas (lærer ved No Skole. 32) Bodil. 31) Kirsten.

Erhardt Jensen fortæller:
Heebro var en stor firelænget gård, som lå på hjørnet nord for den nuværende Lybækvej. Altså væsentlig tættere på åen. Men omkring 1905 blev den ramt af et lynnedslag og udbrændte totalt. Derefter blev den genopbygget på sin nuværende plads.

Margrethe og Marinus fik 10 børn, Christen 1900, Johanne 1901, Cornelius 1903, Marinus 1904, Thorvald 1905, Sigvald 1907, Hedvig 1908, Marie 1911, Cornelius 1914 og Dagmar 1916. Desværre mistede de to drenge ved en tragisk ulykke.

Familien Bøndergaard på Heebro omkring 1920
Bagerst fra venstre: Christen , Thorvald, Hedvig, Sigvald og Johanne
Forrest: Marinus, Cornelius, Dagmar, Margrethe, Marie (Mie)

Det havde været et ualmindelig godt vejr i flere dage, næsten vindstille med bagende sol, så lørdag den 3. juni 1911 var varmen på sit højeste. Man kunne næsten ikke forlange det bedre, for det var pinsedag om søndagen, og alle foreninger med respekt for sig selv skulle fejre grundlovsdag om mandagen, 2. pinsedag.
Denne lørdag var de voksne, samt de større af børnene, som havde været i gang ved landbruget fra tidlig morgen, gået ind for at sove til middag. Men Thorvald på seks år, Cornelius på syv og Marinus på otte så deres snit til at løbe ned til Hover Å, som løb lige nord for ejendommen, for at bade. De havde mange gange fået at vide, at med den strøm, der var i åen, var det absolut ikke en legeplads, og forældrene havde på det strengeste forbudt dem at bade i åen. Men med en sådan varme kunne børnene slet ikke se det rimelige i, at man ikke lige kunne tage en hurtig dukkert. Hvis de bare skyndte sig og ellers holdt mund, var der heller ingen, som nåede at opdage noget.
Thorvald, som var den mindste, turde dog ikke komme for tæt på den rivende strøm.
. . . . . Den dag blev Margrethe og Marinus vækket ved Thorvalds råb helt ude fra gårdspladsen, og da det gik op for dem, hvad han råbte, skyndte de sig ud.
. . . Han kunne ikke finde sine brødre.
Marinus fandt begge drenge druknet i en slyngning af åen lidt vest for gården.

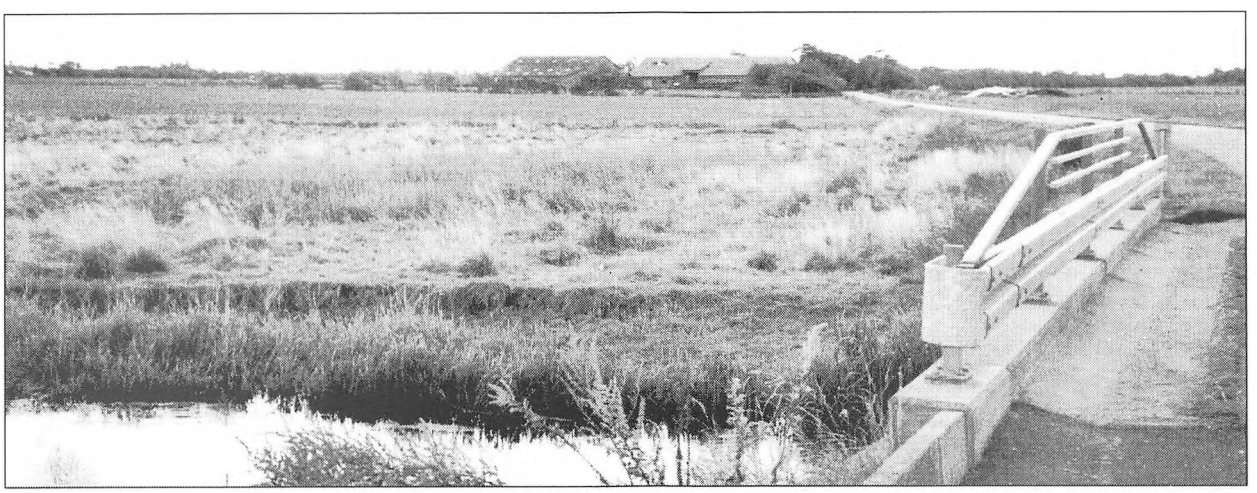

Hover Å med gården Heebro i baggrunden. I terrænet kan man se den gamle brink, hvor slyngningen har gået til, inden man byggede den nye bro og rettede åen lidt ud på stedet.

Ringkøbing Amts Dagblad havde nok at gøre med at skrive om, hvem der skulle holde grundlovstale hvor, og forsiden beskæftigede sig ikke med lokalstof, så denne meget tragiske ulykke fik kun fire linier på midtersiderne i en spalte, som kaldtes "Lokalt stof". Her stod blot:

2 børn druknede.

2 drenge, sønner af Marinus Bøndergaard Heebro, er i eftermiddag druknede i åen. Børnene var i alderen af 6 - 7 år.

Bente Bonde, som er datter af Margrethe og Marinus's ældste søn Christen, fortæller:
Da jeg var barn, havde jeg en oplevelse, jeg husker ikke rigtig, hvad det var, men det gjorde, at jeg spurgte min far, om han troede, at dyr var synske. "Ja," sagde han, "det er jeg ikke i tvivl om, for da jeg var barn, havde vi en hund på Heebro. Dagen før gården brændte, var hunden gået om til vores nabo, Peter Christensen, og den kom ikke hjem igen, før ulykken var sket. Ligeledes skete der det, at den formiddag mine brødre druknede i Hover Å, løb hunden frem og tilbage mellem gården og åen flere gange."

Hans Christian Jacobsen og Christiane Jensen flyttede fra Torsted til Hee (Holstebrovej 120) i 1880, da sønnen Andreas var 2 år.
I 1907 var faderen død, og den 28-årige Andreas Jensen, som var blevet gift med Karen Marie fra Nr. Omme ved Grønbjerg, overtog ejendommen efter sin mor. Karen Marie og Andreas fik seks børn; Ole, Stinne, Karl, Karen, Peder og Anina. Men kort tid efter Aninas fødsel døde Karen Marie .
Senere giftede Andreas sig med Nelly Othelia. De købte i 1917 ejendommen "Brink" (Holstebrovej 93), og Andreas begyndte at arbejde på Trekløver Mejeri i Heager.
Nelly Othelia og Andreas havde fået en datter, Karen Marie, og Nelly ventede sig igen, da der i 1919 udbrød en arbejdskonflikt på alle landets mejerier, og undermejeristerne gik i strejke.
"Trekløver" prøvede som alle andre mejerier at klare sig gennem konflikten med det øvrige personale og anden løs hjælp. Det var en torn i øjet på mejeristerne, at deres strejke fik for lidt virkning på grund af denne hjælp, og man har en formodning om, at på "Trekløver" prøvede en af mejeristerne, om han kunne få maskinerne til at brænde sammen ved at stoppe en sikkerhedsventil på dampkedlen. Virkningen blev katastrofal.

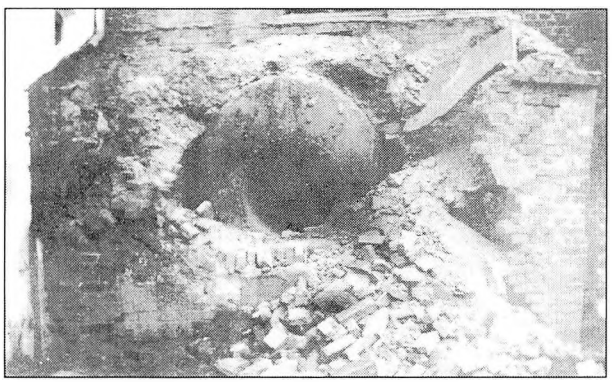

Kedlen, som eksploderede på Trekløver Mejeri.
Foto: Ingrid Noe

I Ringkøbing Amts Dagblad stod der den 23. juni 1919:

En frygtelig ulykke på mejeriet "Trekløver" i No.

Dampkedlen sprængt og arbejderen Andreas Jensen, Hee, dræbt - en mælkekusk lettere såret.
Artiklen fortsætter blandt andet med:
En forfærdelig ulykke har i morges hjemsøgt mejeriet "Trekløver" i No. Dampkedlen er sprængt, to mure væltet og en familiefar dræbt. Ulykken fandt sted i morges klokken cirka et kvarter i otte, da hørtes der på mejeriet og i dets omegn en voldsom eksplosion, der på længere afstand af mejeriet mærkedes som en husrystende minesprængning. Samtidig stod en rødlig støvmættet dampsky af vældige dimensioner op fra mejeriet. Jern- og træstykker samt murbrokker og lignende regnede ned over gårdejer Niels Andersens have på den anden side af vejen lige over for mejeriet. I sprængningsøjeblikket befandt mejeribestyrer

Jørgensen sig sammen med tre medhjælpere, heriblandt husmand Enevold Enevoldsen, i skummelokalet, medens arbejdsmand Andreas Jensen, Hee, der passede fyret, opholdt sig i fyrrummet. Mejeribestyrer Jørgensen, der selvfølgelig øjeblikkelig var klar over, at der var sket en ulykke, råbte straks på Andreas Jensen og løb derefter ud på perronen for at se, om han skulle være derude. I sprængningsøjeblikket sprængtes vinduet og muren mellem maskinrummet og skummelokalet, medens døren mellem denne og fyrrummet blev revet løs i muren. Der trængte damp ind i skummerummet, samtidig med at damp og støv væltede hvæsende ud fra kedlen til begge sider. Ydermuren mod øst bag kedlen var væltet og murstykker på over 50 kilo kastet langt ud fra muren. Ligeledes var skillemuren mellem maskinlokalet og fyrrummet væltet ind i maskinrummet over mod dampmaskinen. Et væl digt stykke af damprøret var revet over og løs fra maskinen og fløjet ud gennem vinduet. Det fandtes ude i haven. Helt ude på vejen lå et vindue, jernstykker og murbrokker. De var fløjet gennem luften med så voldsom kraft, at store grene og kviste var revet af træerne. I vejgrøften lå Andreas Jensens hat og jakke, mejerihåndklæde og andre genstande fra fyr- og maskinrummet. Nogle minutter efter eksplosionen trængte Enevold Enevoldsen fra skummerummet ind i fyrrummet. Her var fyldt med damp og støv og umuligt at se noget. Han vidste, at Andreas Jensen i eksplosionsøjeblikket var beskæftiget i fyrrummet, og han famlede sig frem langs gulvet følende efter hans legeme. Da han ikke fandt ham her, løb han ud gennem døren til den modsatte side, hvorfra han kort efter trængte ind i maskinrummet. Her så han gennem støvet og dampen Andreas Jensen ligge ved enden af dampmaskinen med benene ind under denne. Han ilede straks ud og råbte til de andre, at Andreas Jensen var fundet. Mejeribestyrer Jørgensen trængte nu ind i lokalet sammen med Enevoldsen. Det var et frygteligt syn, der her mødte dem. I ruinerne af den nedstyrtede mur lå Andreas Jensens afsjælede legeme. Så vidt det fundne skønnes, var Jensen blevet dræbt i sprængningsøjeblikket, idet han med lynets fart var blevet slynget gennem muren og over mod maskinens skarpe kanter.

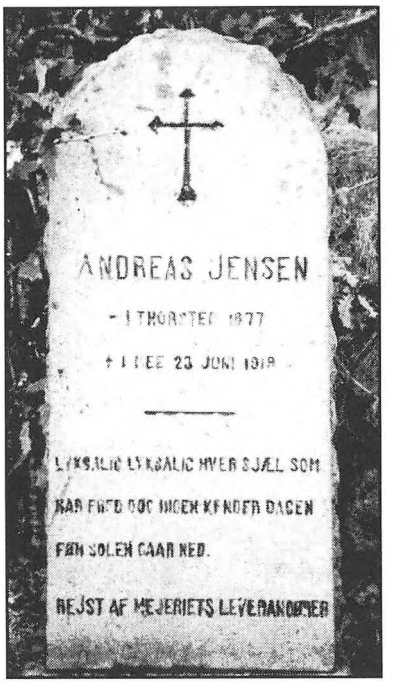

Gravsten på Hee kirkegård for Andreas Jensen

Den dræbte Andreas Jensen skildres af alle, der kendte ham, som en flink og flittig arbejder. Han stammede fra Torsted, var 46 år gammel og efterlader sig hustru og tre ukonfirmerede børn. Han var gift anden gang og havde et barn med sin sidste hustru, som ventede deres andet barn. Da hjemmets kår er meget små, er ulykken dobbelt følelig for det lille hjem."

Kort efter ulykken fødte Nelly en søn, som blev døbt, Andreas, efter sin far.

Da Andreas døde, var Ole 16 år. Han og hans fem søskende var nu helt forældreløse. Kårene var så små, at Nelly Othelia ikke kunne forsørge alle

Ole - Anina - Peder - Kirstine - Karl - Karen

børnene. De to små, Karen Marie og Andreas blev hos hende, medens Ole, Karl, Kirstine og Peder kom ud at tjene. Karen og Anina måtte sættes i familiepleje. Karen kom til Ulfborg og Anina til Anton Vestergaard i Sønderkjær (Holstebrovej 99). Samtidig måtte Nelly Othelia sælge ejendommen.

I 1924 købte enkemand Jens Jørgen Juulsgaard ejendommen Foldagervej 6. Juulsgaard havde et barn. Han blev gift med Nelly Othelia.

Erhardt:
Andreas's søn, Ole, var min far. Han kom ud at tjene forskellige steder på landet. Blandt andet hos Anton Vestergaard. Det var før, vi fik slusen i Hvide Sande. Da kunne en kraftig sydvestenstorm sætte fjorden helt op til landevejen ved Sønderkjær. Anton var jæger om en hals, og når vandet stod så højt, gik han på jagt hele tiden efter ænder og andre søfugle, som jo nærmest svømmede rundt om hans ejendom.

Senere kom Ole Jensen til at tjene på Heebro, hvor han også lærte den ældste datter, Johanne, at kende.

Ole Jensen som korporal siddende. Stående hans bror Karl.

Da han købte ejendommen "Sønderkjær" i Gørding nogle kilometer vest for Vemb, flyttede Johanne med og blev husholderske hos ham. Det endte da også med, at Johanne og Ole blev gift. Det skete på Margrethe og Marinus's sølvbryllupsdag og var et meget stort gilde, som varede i tre dage.

Erhardt:
Den store festlighed stod i et telt, som var slået op i Heebro. Hvis man ville være noget dengang, gjaldt det om at vise sig lidt frem, hvilket Marinus naturligvis måtte gøre, og heste har altid stået som en slags statussymbol for min bedstefar. Det var nok en af grundene til, at festlighederne blev slået sammen, derved var det jo et meget stort opbud af fine hestekøretøjer, der stod oplinet ved No kirke.

Marinus var også yderst hjælpsom og tog det ikke så nøje med at skulle kautionere for husmændene, som

på de tørre jorder af og til godt kunne komme i klemme med høst og græsning. Kautionsforpligtelserne blev *for det meste overholdt af husmændene, men i 1931 havde der alligevel ophobet sig en del uindfriede forpligtelser. Samtidig var der en kreditor, som meget gerne ville overtage Heebro og måske blot ventede på en lejlighed, for da der gik en dag over forfaldsdagen, klappede fælden, og familien måtte forlade ejendommen.*
Marinus begyndte derefter at handle med ejendomme og blev hurtigt en holden mand igen.

Det var i de dårlige tider i 1930'erne, så min far solgte ejendommen og flyttede til Vemb, hvor han slog sig ned med maskinstation. Her fik han arbejdet med at pløje alle engarealerne ude omkring Nissum Fjord.
Nogle år senere flyttede de til Hee og boede i det nuværende Ringgaden 2. Her købte han sin første lastbil og startede en vognmandsforretning. En forretning han beholdt i 33 år.

Blandt andet kørte han for amtet, og han fik den første sneplov, som blev brugt på amtets veje. Men det var slet ikke som i dag. I de hårde vintre i 40'erne kunne det meget let tage tre døgn, fra han kørte hjemmefra, til han kom hjem igen. Han havde to mand med til at hjælpe sig. De skulle blandt andet holde vejen fra Ringkøbing til Hvide Sande åben, hvilket var en næsten håbløs opgave. Det sneede og frøs, fjorden var islagt, og med en kraftig østenvind i det åbne landskab langs klitten lå sneen flere steder lige så højt som klitterne. Mange steder måtte de grave sig igennem med skovle, fordi sneploven satte sig fast.
Der var også de lidt mere stille perioder, hvor min far med sneploven var ude på både Ringkøbing og Stadil Fjorde for at rydde sne, så folk kunne løbe på skøjter.

Ole Jensen med fuld læs holder ved vareindkøbsforeningens østgavl.

Et forår fik vi så kraftig en storm, at isen i Stadil Fjord brød op. De store isflager blev ved at løbe op over hinanden og lagde sig som et isbjerg inde ved kysten. Der var så meget is, at det lå hele sommeren over.
Denne is nød Peder Brøde godt af i sommertiden, (Peder Brøde, Hovervej 16, var hele sognets "kogekone", når der skulle være større gilder). Det år skulle han lave hjemmelavet is til alle gilder, men man havde jo ikke de store kølefaciliteter til at opbevare al den hjemmelavede is i. Så ringede han til min far og sagde: "Kan du ikke lige komme med en kubikmeter is." Vi måtte så i sommertid ud til disse isbjerge og hugge is af, som Peder kunne bruge til at holde sine desserter nedkølede med.

Johanne og Ole flyttede til det nuværende Hovervej 24, hvor de boede til leje hos Laurids Andersen. Senere lejede de sig ind i huset "Veronika" (Hovervej 37), indtil det i 1942 blev købt af en skrædder fra Ringkøbing. Så købte Johanne og Ole

Den lokale tipsklub, som de kaldte sig, på udflugt.
I en rundkreds fra venstre: Foderstofuddeler Holger Jørgensen – med dukket hoved Eskild Pedersen – hans hustru Poula – Vognmand Ole Jensen – hans hustru Johanne – vognmand Juel Pedersen – Elly Jørgensen – barber Jensen – hans hustru Anna. Billedet er taget af Dagny Juel

huset på Vinkelvej 3, hvorfra han fortsatte med at drive vognmandsforretning indtil omkring 1970.
Erhardt fortæller:
Der lå et elektricitetsværk heroppe i byen (Hovervej 8.) Det blev startet i 1918 og blev først lukket efter anden verdenskrig. Det modtog en del af strømforsyningen fra Voldbjerg Mølle, men der var et stort spild af strøm på ledningsnettet på vejen op til byen.
Elektricitetsværket havde en stor dieselmotor, og udenfor var der et stort bassin, hvor man afkølede vandet, der blev brugt som kølevand til dieselmotoren.
Under krigen var der energimangel, så der blev opstillet en stor vindmølle ved elektricitetsværket, men elektriciteten blev meget dyr, og da beboernes indkomster ikke var ret stor, havde man næsten ikke råd til at bruge strømmen. Man tænkte sig meget om, når man brugte strøm, og det var ikke alle, som kunne tillade sig at tænde en 40 w pære.

Vi sad til leje i "Veronika". De, som ejede huset, var nogle gamle mennesker, Hans og Bodil Marie. De var meget nærige og ville ikke betale den faste afgift, der var på strøm. Derfor blev det tinglyst på ejendommen, at der ville blive lukket for strømmen, og der ville ikke blive åbnet igen med de nuværende ejerforhold.
Derfor måtte vi bruge petroleumslamper og under krigen karbidlamper, da det kneb med petroleum.

Sidst i 1930'erne fik Ole mere og mere arbejde for amtsvejvæsenet, og det var således ham, som kørte samtlige brosten, der blev brugt til brolægning af vejen mellem Ringkøbing og Holstebro, Ringkøbing og Brejning, Ringkøbing og Søndervig, hvilket skete over en årrække. Ole havde entreprisen på arbejdet, og han hyrede så andre vognmænd til at hjælpe sig. Stenene blev sejlet med to coastere fra Sverige til Ringkøbing. Her blev de losset ved hjælp af en kran på skibet. De blev hejst op af lasten i et stort trækar, og tippet over på ladet af bilen. Da bilerne ikke var udstyret med tippelad, havde man lagt skrå bunde på ladet, således at man blot skulle lukke op for en af siderne, så rullede stenene ud af sig selv.
Når der kom et skib ind, blev det losset med det samme. Det gik jo hurtigere, end der kunne nå at være biler til at aftage stenene. Derfor blev resten af stenene læsset på jernbanevogne, og disse vogne blev kørt til de forskellige stationer langs vejen, så kunne man tømme dem, inden det næste skib kom til Ringkøbing.
Gruset, der skulle bruges, hentede Ole ude på Kragelund Hede (Lilkjærvej 10), hvor han havde fået udvindingsret af nogle lodsejere. Der var så store grusforekomster, at Ole på et tidspunkt havde omkring tyve mand til at grave og harpe grus. Det

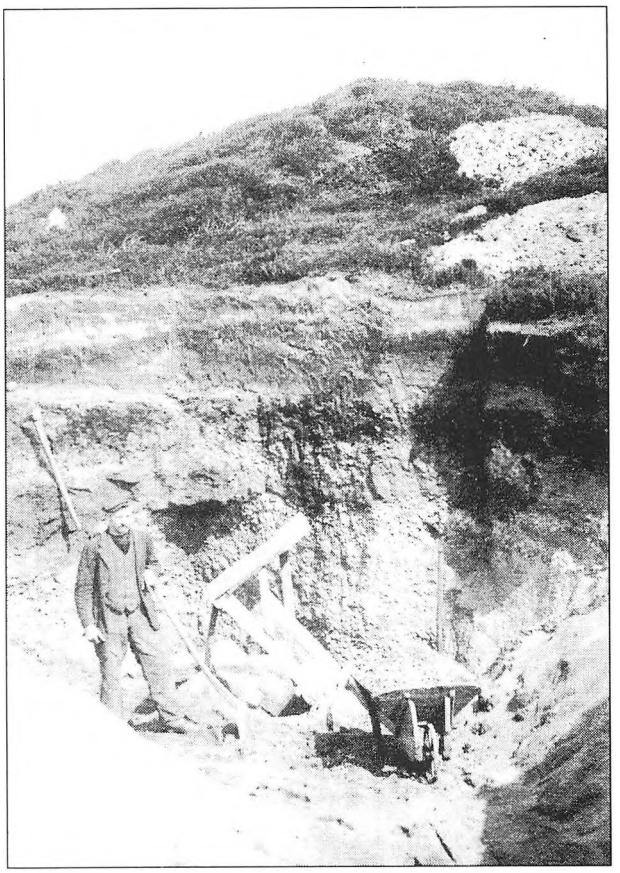

Peder Jepsen, som boede Hovervej 41, i en lignende grusgrav i No (foto Birgit Trabjerg)

foregik med håndkraft, og der skulle bruges 16 lastbilfulde grus om dagen.
Under besættelsen 1940 – 1945 var det vanskeligt at få tøj, men det klarede Ole og Johanne ved, at Ole købte uld hos nogle fåreavlere, og Johanne strikkede strømper og trøjer til hele familien. Medens Johanne strikkede i aftnernes petroleumsskær, skiftedes Ole og børnene Edna og Erhardt til at karte og spinde ulden.

Erhardt:
Det var nogle dejlige hyggeaftner, som, efter vi havde læst lektier, lige den sidste times tid sluttedes af med lidt munter kortspil.

Der var udgangsforbud efter klokken 22, og der var en vis uhygge ved at komme ud om aftenen.
Vi boede næsten lige ved siden af banen, og her gik tyske soldater vagt med omkring 100 meters afstand. De skød efter alt, hvad der rørte sig, enten det var hunde, katte, får eller andet.
I slutningen af krigen begyndte sabotørerne også at røre på sig og lave jernbanesabotage her i Hee. Det skete af og til, at når der var blevet læsset nogle jernbanevogne med hø og halm eller andet til den tyske værnemagt, blev der sprængt et stykke skinne

Huset "Veronika" Hovervej 37 (foto Jytta Pedersen)

væk mellem vognhjulene, så de ikke kunne køre nogen steder.
En dejlig sommermorgen, hvor vi gik ude i haven, lød der nogle høje brag, og et øjeblik efter kom der et stykke jernbaneskinne flyvende gennem luften og kappede nogle grene af vores æbletræ.

Under krigen var min far blevet syg af difteritis. Det blev helbredt med tabletter, men disse tabletter gjorde til gengæld, at han blev lammet i hele kroppen.
Min far skulle køre med arbejdere for tyskerne ud til Vesterhavet samt til noget pansergravning i Staby hver dag. Han havde lavet et lille hus med bænke, han satte på lastbilen, når den skulle bruges til persontransport. Der var vel 30 mand her fra Hee, som skulle arbejde derovre.
Jeg tjente hos Karl Christensen henne i Ejstrup (Stadilvej 4) og havde været der i tre år, da jeg måtte hjem og hjælpe med kørslen. Men jeg havde ikke kørekort, for jeg var kun 17 år. Det tog den tyske værnemagt nu ikke så tungt, for det var jo i politiløse tider, så jeg tog blot ud til Rindum til den øverstkommanderende, hvor jeg fik udstedt et kørekort.
Vi var tvangsudskrevet til en dag om ugen at hente proviant i Holstebro til de tyske soldater. På vej hjem afleverede vi det alle mulige steder, hvor der var soldater indkvarteret. Her i Hee havde vi tyske soldater på Voldbjerg og hos præstegårdsforpagteren (J. C. Christensensvej 20), hvor der var rytteri. På foderstofforeningen var der hestestald i tømmerskuret. I skolen og forsamlingshuset (J. C. Christensensvej 1 . . nu nedbrudt) samt på hotellet, (Hovervej 18) hvor der var feltkøkken. I et lille gammelt hus (nu nedbrudt) lidt vest for Haelby skole havde de skomager-, karetmager- og sadelmagerværksted.

Efterhånden var bilen ved at blive ringe, det var jo ikke til at få ting til at reparere den med, og vi punkterede hver eneste dag. Så måtte vi om til Hage (træ- og cykelhandel Hovervej 5) for at få hjulet lappet. Det vil sige, at slangen blev lappet, og så blev der sat et stykke dæk ekstra mellem slangen og dækket, så efterhånden var der mange ekstra stykker dæk under det egentlige dæk.

Midt på dagen kørte vi brænde til alle beboere. Sognerådsformanden H. P. Ammitsbøll stod for tildelingen af rationer og var samtidig formand for Sanddal Plantage, hvor der gik fire ældre mænd og skovede træet.

Der blev gravet mange tørv i området, men de var bestemt ikke alle sammen af lige god kvalitet. Mange af dem var næsten den rene klægjord. Disse tørv blev læsset på banevogne og fragtet til Odense og København.
Men de lokale beboere gravede selv deres tørv. Det skete ude i Hvingel på Sørups jorde. Her var virkelig gode tørv. Det var noget folk hyggede sig med. De

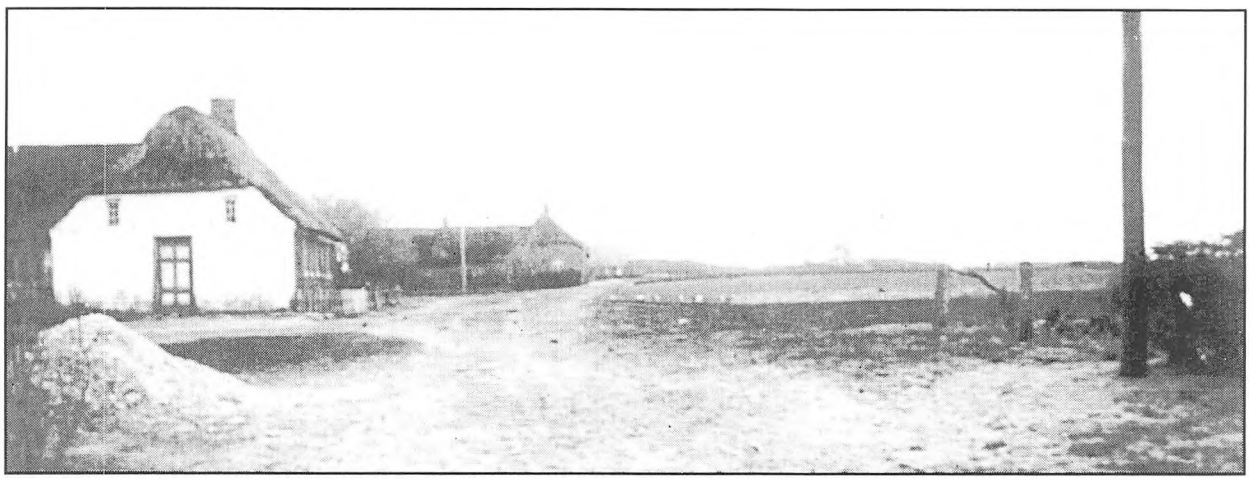

I. C. Christensensvej set mod øst. I forgrunden det tomme hus som tyskerne brugte til skomager-, karetmager- og sadelmagerværksted. I baggrunden; Haelby skole.

cyklede ofte derud, hvor de gravede, vendte og stakkede tørvene.
Erhardt:
Et andet sted, hvor beboerne hyggede sig, var på hjørnet af Østbanevej og Hovervej, (den nuværende have til Østbanevej 3).
Det var et stykke ingenmandsland med græs, hvor vi spillede fodbold. Men alle de, som ikke havde plads til deres brænde hjemme ved deres hus f.eks. de, som boede til leje hos de forskellige forretningsfolk i byen, fik leveret deres rummeter træ på denne plads. På dette stykke jord mødtes folk om aftenen, hvor de savede, kløvede, lavede fine stakke, og drillede hinanden, når stakkene væltede. Her løb børnene rundt, og hele byen samledes og hyggede sig.

Når personer i sognet døde, ringede de pårørende til Ole Jensen. Så kørte han om til Jens Pedersen (snedkermester på Hovervej 25) og hentede en ligkiste. Dengang stod den døde altid i hjemmet indtil begravelsen, og Ole hjalp med at få den døde i kisten. Når tiden kom, lavede Ole sin lastbil om til rustvogn. Han havde et hvidt lærred, som han spændte ud over bunden. Herpå blev lagt to lister til at skubbe kisten på, således at lærredet ikke skulle gå i stykker. Derefter blev der slået to rækker gran foran og hen langs siderne. Kisten blev anbragt på ladet, og følget gik bagefter, medens kortegen langsomt bevægede sig op til kirken. Mange gange havde naboerne strøet gran og blomster på et stykke af vejen.
Dette arbejde fik Ole to kroner for.

Lige efter besættelsens ophør blev der gjort meget for, at beboere ude i landet skulle modtage børn fra København i børnenes sommerferie. Livet inde "på stenbroen" i krigsårene havde ikke været særlig behageligt, og børnene trængte til at komme ud i den friske luft i åbne og landlige omgivelser.
Edna og Erhardt var kommet ud at tjene, derfor mente Johanne og Ole godt, de kunne hjælpe ved at have sådan et barn boende. Så en dag stod der en lille syvårig københavnerpige, Grethe, i deres køkken.
I løbet af de seks – syv uger sommerferien varede, stortrivedes Grethe. Et stykke tid efter hun var kommet tilbage til København, døde hendes mor, og det blev et stort problem for faderen at klare hverdagen med Grethe og hendes fireårige lillebror. For at hjælpe tilbød Johanne og Ole, at Grethe kunne komme over til dem et stykke tid. Samtidig fik de overtalt bagerparret i Hee, Katrine og Anton Nielsen, til at hjælpe ved at tage lillebroderen, således at de to søskende ikke skulle skilles.

Ole Jensen kører gennem Hee med frihedskæmpere den 5. maj 1945

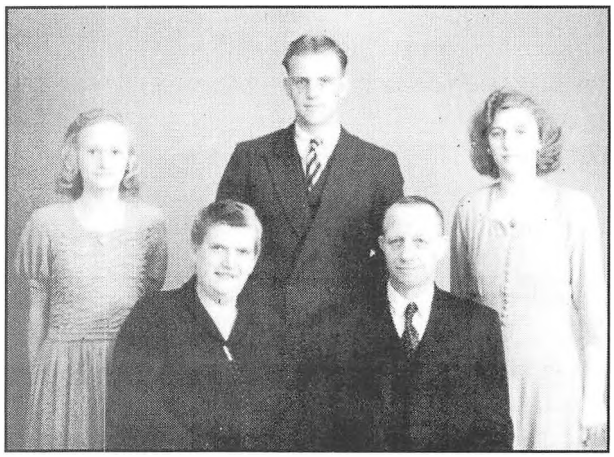

Johanne og Oles sølbbryllupsdag
Bag dem Grethe, Ole og Edna

. . . . . Der er ingen tvivl om, at de to børn fik en god tid i Hee.

Erhardt begyndte at køre rutebil mellem Ringkøbing, Hvide Sande og Nr. Nebel for Møllers Busser i Ringkøbing. Han var endnu ugift og blev derfor sendt rundt omkring, hvor Møller havde brug for ham.

Derfor blev det også Erhardt, som for 50 år siden var rundt i landet sammen med Danmarks Radio for at præsentere det første fjernsyn. Man ville vise Danmark, hvad dette nymodens "fjernsyn" var for noget, og hvordan det virkede.

Erhardt kørte en bus, hvor en del af sæderne var fjernet, således at der var plads til rekvisitter og kulisser. Der var bibeholdt to hold sæder, hvor der var plads til de syv skuespillerne, som var med. Desuden var der en engelsk transmissionsvogn og fire engelske tekniske ingeniører.

Erhardt:

Jens Frederik Lawetz var chef for hele foretagendet, og Peter Kitter (en på den tid meget kendt parodist) var chef for skuespillerne. Det var den danske turistforening, som arrangerede denne præsentation.

Vi kørte rundt fra by til by. Nogle steder var vi kun en dag andre steder i både to og tre dage. Når vi kom til det hotel eller forsamlingshus , hvor præsentationen skulle foregå, blev der opstillet omkring 20 apparater i et lokale, som folk kunne komme og se på. Så lavede man et studie, et andet sted i den by, hvor vi var, og i dette studie optrådte skuespillerne.

Jeg gik sådan lidt til hånde, blandt andet skulle jeg sælge billetter til folk, som ville ind og se dette nymodens apparat.

Men det blev ikke nogen billig tur for mig, for disse skuespillere kedede sig, når de ikke var på arbejde, så de var altid en tur ude at se på byen, og hvad søren. . . . en anden fulgte selvfølgelig med.

Vi skulle rundt til alle større byer i Danmark, men desværre fik det en brat ende for mit vedkommende på en ret uheldig måde.

Vi var kommet hen i foråret, som havde været så godt, at bønderne havde sået i markerne, men så satte det pludselig ind med et par nætter med hård frost. Dengang havde vi ikke kølervædske til bilens køler, enten lukkede man vandet af, eller også kom man en liter sprit i.

Rutebilen til højre er den, som Erhardt kørte rundt med fjernsynsfolk i. (Udlånt af Møllers Busser)

Rutebilen til Hvide Sande i 1950 (udlånt af Møller Busser)

Vi var nået til Haderslev, og som sædvanlig havde jeg, inden jeg gik i seng, været ude at se til bilen og startet den. Den stod i en hotelgård, og jeg var da en smule betænkelig, men det var ikke koldere, end den burde kunne klare det. I løbet af natten satte det ind med 12 graders frost, og næste morgen var motoren frostsprængt.
Der var ikke andet at gøre, end at der blev sendt en bil ned for; natten efter at slæbe bussen hjem. Jeg sad ved rattet i bussen i noget tyndt tøj, og da motoren ikke kunne varme bussen op, frøs jeg noget så forbasket. Da vi nåede Ribe, stoppede chaufføren i den bil, som trak, og inviterede mig hen i hans bil. Han havde taget varm kaffe med, og der var en god varme i bilen. Vi sad der vel et kvarters tid, men da vi skulle i gang igen, var motoren i denne bil også allerede nået at fryse til.

Det blev en ret streng eftervinter, hvor radiatorer i husene og mange landmænds traktorer frostsprang. Erhardt var sikker på, at hændelsen ville koste ham arbejdet, men han kom til at betale 500 kroner, som blev trukket af hans løn, og han beholdt sit arbejde.

Det var nærmest en daglig foreteelse, at en af chaufførerne havde været uheldig og lavet en ridse eller bule i bussen, tabt noget bagage eller andet, som chaufføren måtte være med til at betale for.

Der var meget rejsegods og bagage på den tid, som blev fragtet med rutebil, og der var altid meget travlt, fordi man skulle nå et eller andet tog. Alt blev stuvet sammen på bilens tag, så det kunne godt hænde, at chaufføren ikke havde været opmærksom nok, således at en barnevogn stod lidt for højt, når man skulle under en viadukt. Så var den ikke meget mere værd.

Erhardt:
Vi havde altid så forfærdelig travlt, for vi skulle jo vente på togene, som jævnlig var forsinkede. Den tid vi tabte ved denne forsinkelse, skulle vi nå at indhente igen for at nå et tog eller en rutebil i en anden by, som nogle af vore passagerer eller noget af fragten skulle med, og som måske kørte rettidig. Samtidig skulle vi naturligvis på hele ruten samle passagerer op og sætte andre af. Vi havde en masse fragt, som skulle leveres på diverse adresser. Desuden var der aviser, som skulle smides ud ad vinduet hos avisens abonnenter.
Medicin havde vi også med. Den kunne ikke smides ud, så vi måtte holde for at aflevere den, også fordi vi skulle have penge med hjem for den. Det var ikke altid folk havde disse penge lige ved hånden, så måtte vi køre igen med medicinen, og holde ind igen på tilbagevejen.
. . . . . Jo, der var en forfærdelig travlhed.

Jeg kan huske, at jeg holdt og ventede på et forsinket tog i Ringkøbing. Derfra skulle jeg til Hvide Sande og Nr. Nebel.
Da toget langt om længe kom, var der blandt andet en dame med to små børn, som skulle videre med bussen. Hun spurgte, om jeg ikke ville hente hendes kuffert omme på perronen. Jeg skyndte mig om efter kufferten og fik den lagt op på taget. Så gik det ellers over mod Holmsland. Da vi nåede Sønderby Skole, begyndte folk at råbe efter os, og da jeg så ud ad bagruden, kunne jeg se den ene beklædningsgenstand efter den anden komme flyvende oppe fra rutebilens tag og lande ude i kornmarkerne. Det var hendes kuffert, som havde lukket sig op, og tøjet blæste ud af. Der var ikke andet at gøre end at bakke og få samlet så meget af tøjet op, som jeg kan finde. Da jeg fik det ned i kufferten igen, kunne den selvfølgelig slet ikke lukkes, så jeg måtte have den ind i bussen. I Søndervig skulle damen af, og jeg måtte til at finde ud af, hvordan jeg kunne betale mig fra den skade, der var sket med hendes tøj. Hun skulle heldigvis et stykke ud på landet, hvilket var næsten umuligt med to små børn og en kuffert, som ikke kunne lukkes, så hun indvilligede i, at jeg som erstatning kørte hende til hendes bestemmelsessted. . . Det var vist ikke hver dag, der kom rutebil derud.

En anden gang havde jeg smidt aviser ud på ruten fra Ringkøbing til Søndervig, hvor vi havde en lille pause, inden vi fortsatte sydpå. Medens vi holdt der, kom en cyklist med en del aviser i favnen.
"Du tabte alle de her aviser," sagde han, tydelig nok glad over at have gjort mig den tjeneste at samle dem op igen. . . . . Der var en del, som ikke fik avis den dag.

Erhardt købte senere selv en vognmandsforretning af en anden vognmand. Det vil sige, at man køber bilen og dermed forretningen.
Der var kørsel nok i Hee, så Erhardt ønskede ikke at konkurrere med de bestående vognmænd, derfor slog han sig sammen med sin far, således at de havde hver deres forretning, og den, hvis bil passede bedst til kørselsopgaven, tog det stykke arbejde.

Erhardt:
Togtrafikken var nogenlunde præcis, men der kom flere godstog end persontog.
Om morgenen kom der to "slæbere" (godstog med mange vogne). Det kunne være så lange togstammer, at de næsten kunne fylde hele den lige banestrækning ved Hee. De havde altid vogne med, som skulle rangeres ind til pakhuset i Hee, hvor der i forvejen stod fyldt op med tomme vogne, de skulle have med tilbage.
Det kunne sagtens tage en halv time til tre kvarter for at få disse vogne rangeret ind, og i den tid spærrede toget for al trafik på Hovervej.
Det var lige i den tid, hvor både skolebørn og mælkekuske var på vej. Af og til var togpersonalet så flinke, at de skilte vogntoget ad, således at trafikken på Hovervej kunne fortsætte. Men for det meste var trafikken stoppet i den tid, det tog, at få vognene til Hee rangeret på plads.
Mejeribestyreren stod og ventede på mælken, så for ham var det ret stressende at se på, at toget havde stoppet trafikken.
Jeg kan huske en gang, hvor ventetiden havde været særlig lang, at mejeribestyreren for at skynde på mælkekuskene stod og råbte og vinkede efter dem oppe ved hovedvejen. Men de kunne jo ikke gøre noget. Da hornmene så endelig gik op, ville de drille ham lidt mere, så de bandt hestene nede ved hornmene og gik op til mejeribestyreren og spurgte: "Hvad skal vi? Hvad er der dog i vejen?" . . . . . De blev bestemt ikke populære.
Der var altid en postvogn med, som var åben i begge sider. Den benyttede de gående til at komme over banen.
Det skete engang, lige idet toget var rangeret færdigt og begyndte at køre videre, at en ældre dame var på vej gennem denne postvogn. Der var ikke andet for hende at gøre end at blive i vognen og stå af i Tim.
For børnene blev det en spændende trafik at smutte under vognene fra den ene side til den anden, men det var ikke noget, som faldt i god jord hos de voksne.
Tiderne var måske ikke så stressende. Af og til skulle der også være tid til, at togpersonalet kunne få sig en kop kaffe. For at det så skulle lyde, som om de havde travlt, brugte de jævnligt lokomotivets fløjte,

som kunne høres langt væk.
Det var jo damplokomotiver, så der blev hele tiden fyret under kedlen. Det gjorde, at der lå en tåge af røg over hele byen.

Der var altid meget gods med til foderstofforeningen. Godset skulle være læsset af jernbanevognene inden næste dag, da DSB ellers forlangte et ekstra beløb for at lade vognene blive en dag mere. Mange gange måtte vognmanden betale dette ekstra beløb, fordi de ikke kunne nå at tømme dem.
Når vi så skulle læsse foderstofferne af på foreningens lager, skulle det ind i et pakhus, som lå omme bag ved. Pakhuset var i to etager, hvor vi med sækkevogn måtte køre det op ad en slidske til den øverste. Når det kom derop, skulle det stables. F.eks. salpeter blev stablet i 25 sækkes højde. Så stod vi fire mand, uddeler Jørgensen, min far Ole, pakhuskarl Lystbæk og jeg og hjalp hinanden. Med håndkraft måtte vi svinge dem derop. Det var et drøjt arbejde.

Efter seks år som vognmand måtte Erhardt opgive, da han havde fået en diskusprolaps og derfor ikke kunne løfte de tunge ting. Derfor solgte han forretningen til Juel Pedersen omkring 1960.

Tak for oplysninger til
Erhardt Jensen
samt Bente og Anders Bonde

Litteraturliste:
Marie Abildtrup: Fra barnekår til egen gård – kort vej, men lang rejse.
Kr. Susgaard: Hee Sogn
Kr. Susgaard: No Sogn
Knud Pichard: Hedevandringer. Hardsyssels Årbog 1981
Ringkjøbing Amts Dagblad

Ole Jensen og barnebarnet Ole foran Hee Mejeri.

Uldenhede
Hovervej 61

Lige siden den sidste istid for omkring 12.000 år siden har heden været der. Den opstod på de skrånende grus- og sandsletter, som israndens smeltevandsflader frembragte. Disse sletter kaldes hedesletter.

Knud Pichard skriver om heden:
"Heden har altid været der, selv om skoven før jernalderen nåede fra kyst til kyst. Op gennem middelalderen blev heden mere og mere almindelig. Hvor jorden ikke blev dyrket i et par år, tog lyngen fat, og den var næsten ikke til at komme af med igen. Pesten i 1300- og i 1600 tallet affolkede sognene, og straks var lyngen der. Også krigene, stormene og statens uhæmmede forbrug af egetræ til flåden gjorde stor skade og lagde arealer øde.
I 1820 angiver en statistik, at der i Ringkøbing Amt var 428.000 tønder land hede. Da man i 1757 ville opmåle heden og tilstødende arealer, kunne man ikke få de nødvendige fagfolk, hvadenten man lokkede eller truede. Man vidste ikke, hvordan man skulle få husly og føde derude i ødemarken, og man var bange for at skulle overnatte i jordhuler midt blandt vilde dyr og røverpak.
Betænkelighederne var forståelige. Mil efter mil mødte øjet det samme syn; store træløse flader i svage stigninger og fald, og henover dem sandede veje, hvis dybe hjulspor holdt en vogn fast eller væltede den. Den vældige stilhed og monotonien, det knusende øde, blæsten, himlen og de ubrudte horisonter; en grum verden."

Hee Sogn har nærmest ligget som en oase i den vestlige del af dette mægtige hedeområde, hvor sognets "bymæssige" bebyggelse lå vest for kirken. I syd startede heden ved Voldbjerg og strakte sig med enkelte små opdyrkede marker lige til de første huse i Ringkøbing. Mod nord og øst begyndte heden allerede ved Hee kirke. Der var ikke alle de læhegn og plantager, som findes i dag, så der har været frit udsyn til horisonten hele vejen rundt, (og uhyggeligt frit til sandflugt, når vinden har været i det hjørne.)
De gamle stednavne fortæller noget om heden heromkring: Ejstrup Hede, Haelby Hede, Sønderby Hede, Kragelund Hede, Ulden Hede, Præstens Hede, Bratbjerg Hede, Astrup Hede og Meld Hede.

Man kan kun gisne om, hvorfor nogen overhovedet bosatte sig ude på hederne, hvor man var bange for alskens ting, blandt andet ulve og røverpak. At begge dele har været der, er der ingen tvivl om, men hvad røverne angår, har de nok ikke været så voldsomme. Det var begrænset, hvor meget der var at røve i disse øde egne, og det er tvivlsomt, om det var nok til at leve af. Det er nok mere sigøjnere, tatere, natmænd, kjæltringer og andet godtfolk, som levede i disse øde egne, der har givet heden det ry. (Mere om dem en anden gang).

Men heden lå der jo, og den var økonomisk overkommelig at erhverve. Til gengæld var arbejdet med at leve af hedelodden så godt som uoverkommelig. De gamle hedebønder var lidt nomadefolk, der for en stor del levede i jordhuler, som de gravede ind i de stigninger, der var i terrænet. De levede blandt andet ved at komme til forskellige markeder, hvor de solgte voks, honning, forskellige bær, mos, lav samt lyng, som man lavede kurve og koste af. Desuden havde de lidt kvægbrug med en enkelt ko og nogle får.
De drev "svedjebrug". Hvilket vil sige, at man afbrænder lyngen på et stykke hede og bruger det græs, der i de næste år kommer op. I løbet af tre til fire år bliver der for lidt græs, fordi lyngen tager overhånd igen. Så flytter man et andet sted hen og begynder forfra.
Der var naturligvis stor fare for, at man ikke at kunne styre ilden. Allerede i 1241 da Kong Valdemar skrev "Jyske Lov", var han åben over for dette problem. I loven står der; at den, der sætter ild på sin hedelod,

skal svare til den skade, som derved forvoldes på en anden mands lyng, tørv, skov eller hus.

I bogen "Hedens opdyrkning i Danmark" skriver Rasmus Mortensen bl.a.:
"Ældre folk husker den ængstende uro, der kom over en omsorgsfuld mor, når røg steg til vejrs, og ild tog fat. Den kunne jo kanske nå husets tærskel! Mændene derude kendte nok faren ved afbrændingen. Sæt vinden vendte eller blev stærkere, så ild fik magt og tog overhånd! Det var sket mere end en gang, hvad talrige beretninger fortalte om. St. Blicher siger; der går næsten ingen sommer forbi, uden at hedebrynde, den svære ulykke jo rammer en og anden egn."

Ole Christensen Nysogn overtog i 1832 sin fars ejendom, der var et bol på ca. en tønde hartkorn, som grænsede op til Haelby Skole. Jord som kommunen senere købte og lagde til skolelodden.
Han blev sognefoged, hvilket var den lokale politimand, som også var kirkeværge, forrettede vielser og førte kirkebogen. En sognefoged blev udnævnt af amtmanden og skulle være den skikkeligste, redeligste og mest kyndige mand i sognet.
I 1839 købte Ole Christensen Nysogn en større ejendom (Holstebrovej 69), hvorunder der hørte noget hedejord øst i sognet, (Uldenhede). Herude lå to meget små faldefærdige bosteder, som tilhørte fattigvæsenet. (De eksisterer ikke i dag.) I dem boede fire familier, som sandsynligvis mest har levet af tiggeri rundt om på gårdene.

Der har altid været interesse for at dyrke heden op, men i mange århundrede var de fleste tiltag løbet ud i sandet, væsentligst fordi hedebønderne ikke havde penge, og pengeudlånere forlangte i mange tilfælde ågerrenter. Derfor gik mange år, hvis det da overhovedet lykkedes, inden der kunne blive et økonomisk udbytte. Men i 1860 oprettedes "Den Vest- og Sønderjyske Kreditforening", hvor man hjalp hedejordens dyrkere over de svære vanskeligheder ikke blot under arbejdets gang, men navnlig når færdigkultiverede arealer skulle udskiftes, forsynes med bygninger og overgives til andre.

I lighed med mange andre gik Ole Christensen Nysogn i 1861 i gang med at opdyrke sin hedejord. Med de nye, rimelige lånevilkår var mulighederne større for en ny hedebonde, han skulle blot hjælpes i gang. Da Ole med hest og plov havde bearbejdet jorden, opførte han en bolig på stedet. Hele området blev kaldt "Uldenhede", derfor gav han sin nye ejendom dette navn. Året efter afhændede han den nye ejendom til Chr. Jensen.

Navnet "Uldenhede" er ikke ret gammelt. Det er, som om det stykke hede først er blevet navngivet, efter der har bosat sig folk derude. Ifølge Kr. Susgaards bog "Hee Sogn" ser det ud, som der har været et område, hvor det uldne navn har været brugt. Således var der en sø længere østpå, som hed Ulvsø, og midt mellem Lilkjær og Birkkjær lå der en høj med navnet Uldenhøj. Man mener, at hedenavnet "Uldenhede" er kommet af den uldlignende, lodne plantevækst "Kæruld", som vokser tæt i højmoser og hedeområder.

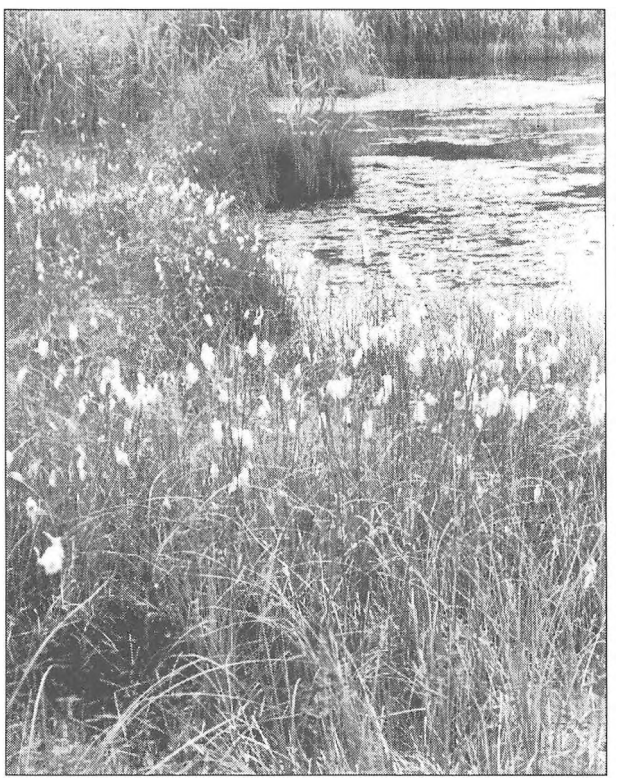

Planten kæruld, som sandsynligvis har givet "Uldenhede" sit navn.

Den unge Mette fra Ørnhøj

42 år efter at ejendommen blev opført, og de første plovfurer blev pløjet, overtog Mads Andersen og hans hustru Mette, Uldenhede, i 1903.

Mette kom fra Ørnhøj, og Mads fra Vind. De ville gerne have deres eget og være landmænd, men pengene var meget små, så det eneste overkommelige har været at købe et hedebrug, hvor der ikke var meget jord, som var opdyrket.
Til Uldenhede hørte der 33 tdr. land, men der var næsten intet, som var opdyrket, så foran dem har der ligget et utrolig stort, slidsomt arbejde med at dyrke mere af jorden op, således at ejendommen kunne blive rentabel.

Mette og Mads blev gift i 1902. Mellem 1904 og 1918 fik de seks børn; Peter, Niels, Ninna, Karen,

Gunnar og Marie

Deres datter Marie Andersen fortæller:
Pengene var meget små, og der var ikke råd til nyinvesteringer i begyndelsen. Man måtte bruge de forhåndenværende ting. Således havde mine forældre ikke et spisebord, så når det var spisetid, vendte min mor låget på gruekedlen, der så blev brugt som spisebord.
Ejendommen, mine forældre købte, var et lille hus med en vinkelbygning på. Den var i en meget dårlig forfatning. Først i 30'erne fik mine forældre økonomisk mulighed for at bygge til ejendommen samt ændre den bestående bygning. Men bortset fra stråtaget, som omkring 1965 er blevet til fast tag, er stuehuset udvendig, som da mine forældre overtog det i 1903.
Vi havde fire – fem køer, et par heste, nogle svin, høns, og hvad der ellers hørte et alsidigt landbrug til.
Det var ikke muligt at leve af den smule jord, som var opdyrket, så min far måtte tage flere andre arbejder ved siden af. Blandt andet var han mælkekusk, hvor han kørte rundt på de omliggende gårde og hentede mælk, som han kørte til Trekløver Mejeri og samme vej tilbage igen med returmælk og de tomme mælkejunger. Det var før Hee Andelsmejeri blev bygget i1929.

Indtil omkring 1950 havde alle huse en affaldskule. Den gang var der ingen forbrændingsanstalt, så man måtte have en anden måde at komme af med denne affaldskule på. Når den var fuld, hentede Mads Andersen affaldet med hest og vogn og kørte det uden for byen, hvor det blev læsset af i et stort hul. Det var et hårdt arbejde, for det blev læsset på og af med håndkraft og en skovl.

Marie:
I løbet af de 35 år mine forældre havde Uldenhede, nåede de at få al jorden dyrket op, men det var i alle årene et meget slidsomt arbejde, som aldrig blev økonomisk belønnet. Min far måtte have arbejde ved siden af for at få tilværelsen til at løbe rundt. Vi er aldrig gået sultne i seng, selvom der ikke var meget at tage af, men vi havde da mælk og kartofler. Bedre

Uldenhede ca. 1910 Fra venstre: Peter, Niels, Ninna, Mette med Karen og Mads

blev det ikke af, at min mor blev syg. Hun fik noget med ryggen og blev invalid, da jeg var 15 år. Siden da måtte hun have indsprøjtninger hver eneste dag. Vi mærkede aldrig meget til det. Hun gik derhjemme og tog del i arbejdet, men vi andre var der jo til at tage det hårde slæb.

Jeg blev hjemme for at hjælpe, til jeg var 17 år. Der var arbejde nok. Min far skulle jo køre mælk, så jeg malkede, mugede ud i stalden, hakkede roer, hjalp i kornet og kartoflerne. Tit var jeg ude at hjælpe hos naboerne for at tjene en ekstra skilling.

Lige øst for ejendommen lå der en mose, hvor vi gravede tørv, og vi samlede grankogler, som var gode at fyre med, for de gav varme lige med det samme.

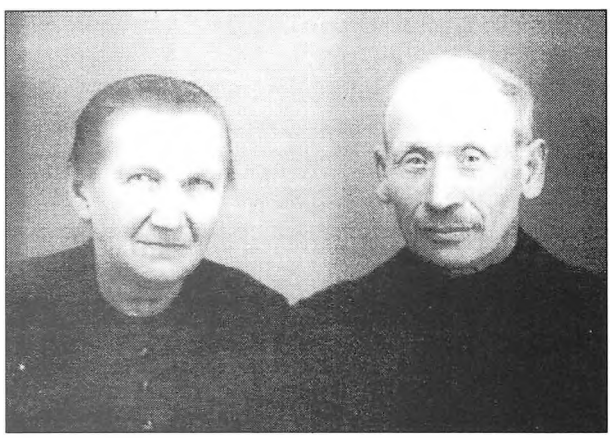

Mette og Mads Andersen

Der var ikke elektricitet på ejendommen i den tid Mette og Mads havde den, idet det først blev indlagt i 1940. Der var heller ingen vindmølle, så tærskearbejdet og andet "maskinarbejde" foregik med en "hestegang".

En "hestegang" er et stort rundt tandhjul, som kan tilsluttes forskellige redskaber. Tandhjulet bliver via en stang trukket af en, to eller flere heste i en rundkreds. Derved laver de det samme arbejde som møllevinger, men der er jo en væsentlig forskel på tempoet, og hvad der kan ydes.

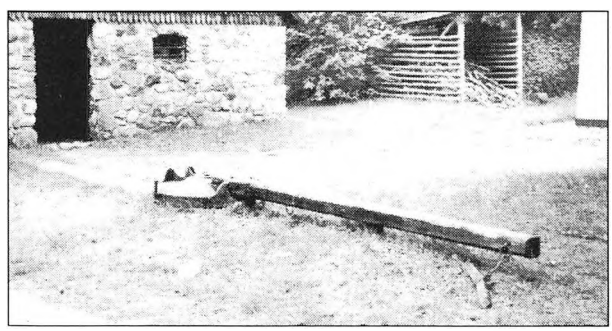

En hestegang (fotograferet på Hjerl Hede)

Alt andet arbejde foregik ved håndkraft og belysningen ved hjælp af olielamper.
Når der ikke var elektricitet, var der naturligvis heller ikke hverken radio, fjernsyn, computer eller noget af alt det andet nymodens isenkram, men man havde noget bedre; man havde tid til at dyrke omgang med hinanden.
Mette og Mads var afholdte i sognet, hvor de altid var parat med en hjælpende hånd, hvis nogen spurgte. De havde en stor bekendtskabskreds, men på grund af afstandene var det mest naboerne, de traf sammen med.
Hedejorden rundt om deres ejendom var delt i mange småparceller, som dyrkedes af flere af sognets landmænd, og når de var derude at arbejde, kom de altid ind til Mette og fik en kop kaffe.

Marie:
Mor og fars meget gode venner var Laurids og Dorthea, som boede på det nuværende Lilkjærvej 1. Dorthea var tredje generation på ejendommen, der i 1916 blev købt af hendes farfar. Dortheas mor døde, da Dorthea var to år, så hun boede sammen med sin far, til hun blev gift med Laurids. De overtog ejendommen i 1932 og solgte igen i 1948. Da manglede man et nyt værtspar til Hee Hotel, og Dorthea og Laurids mente, at det var en spændende udfordring at binde an med. Hotellet var to år før blevet omdannet til et andelsselskab, hvor andelene var blevet solgt til beboere i Hee, og det var blevet omdøbt til Hee Forsamlingsbygning og Afholdshotel.

Uldenhede lå ikke så afsides endda, for der var flere veje og stier, som blev brugt. Nord for vejen "Heebro" gik der en skrå vej nordøst lige ind til Uldenhede. Den blev brugt af de landmænd, som havde jord derude omkring. Vejen som i dag går op til ejendommen er ret ny. Tidligere gik denne vej ind vest for den nuværende vej (kan ses stadigvæk), den fortsatte forbi syd om stuehuset, og i en bue kom den ud lige over for Sanddalgaard (Hovervej 60). Denne vej blev blandt andet brugt af mælkekusken, som hentede mælken på Uldenhede og Sanddalgaard, hvorimod gården Sanddalkjær (Hovervej 63) ikke fik besøg af mælkekusken, men måtte levere sin mælk oppe ved vejen til Sanddalgaard. Desuden gik der en sti lige direkte vestpå, som endte ud i Foldagervej. Denne sti blev brugt som skolevej.
Vejene blev naturligvis også benyttet af de forskellige handelsfolk; uldkræmmer, fiskemand, bager, slagter og andre.

I 1938 solgte Mette og Mads ejendommen til Sigrid og Richardt Graakjær og flyttede ind i en lejlighed hos Metha og Marius Træskomand (Hovervej 13).

Marie:
Jeg husker, at under besættelsen kneb det naturligvis meget med brændsel. Da var min mor og Metha, ude i skoven og samle sækfulde af grankogler. Dem bar de hen til Richardt Graakjær i Uldenhede. Han tog dem så med op til Hee næste dag, når han skulle på mælketur.

Mette og Mads's guldbryllup i 1952 I forgrunden deres fire børnebørn; Bent, Grethe, Jenny og Egon.

I 1965 købte Egon Vagner ejendommen, lagde jorden ind under sin gård, Sanddalkjær, og solgte bygningerne til Hans Binas.

Tak til Marie Andersen for oplysninger.

Litteraturliste:
Bogen "Hee Sogn" af Kr. Susgaard
Hardsyssels Årbog 1921: Hedevandringer af Knud Pichard
Hedens opdyrkning i Danmark: Opdyrkningsforsøg før 1850 af Rasmus Mortensen
Knud Dichard: Hedevandringer, Hardsyssels årbog 1981

Ane og Anton i "Sønderkjær"

Holstebrovej 99

Da Kirstine og Martin Nielsen overtog gården "Bjerregaard" i Vostrup i 1888, var de femte slægtsled, siden den var kommet i slægtens eje i 1756. Den 30. november samme år, som de overtog Bjerregaard, fik de datteren Ane Kirstine.

Den 30. april 1903 skriver Ane i sin dagbog:
"I går var altså den sidste dag, jeg var i skole! Hvor er det dog forunderligt således at sige farvel til lærere og kammerater, som man har kendt så godt og holdt så meget af. For sidste gang har jeg gjort gymnastik under min lærers vejledning. For sidste gang har jeg leget sammen med mine kammerater på den kendte legeplads. Det er dog forunderligt således at træde ud af barndomstiden. Jeg tror aldrig, jeg får så gode dage igen, som jeg har haft i min skoletid, og endskønt jeg har længtes efter at komme ud af skolen, så vil jeg dog længes efter disse dage. Også disse timer hos præsten, hvor var de dog gode.
Jeg er nu blevet konfirmeret og har været til alters, hvor var det ikke også underlig højtideligt. Men jeg har alligevel ikke rigtig forståelsen af, hvad det er at komme til alters, men det kommer jo nok, når jeg bliver ældre.
Jeg er vist ingen god pige. De siger alle sammen, at jeg er tvær og lunefuld, og far siger også, at jeg er vigtig, jeg tror dog ikke, det er ret meget. Mor tager mig også i forsvar og mener, at det, der ser ud som vigtighed, godt kan ligge i min natur. Jeg holder dog så forfærdelig meget af min mor, men det er der vist ingen, der tror, og for hendes skyld prøver jeg også på at beherske mit heftige sind, som vel også ved Guds hjælp vil lykkes mig.
Nu har jeg fået det lavet sådan, at jeg kan føre dagbog, men jeg tænker vel sagtens ikke, det bliver til mere."

Desværre skrev Ane kun dagbog til den 14. maj samme år, men hun har heldigvis efterladt sig andre

"Bjerregaard" i Vostrup
Til venstre Martin og Kirstine Nielsen. Den store pige i forgrunden er Ane med sin søster Gudrun

skrevne ting, som hendes datter, Helga, har samlet i et arbejde, hun har kaldt "Mors Historie". (Kan læses i Hee lokalhistoriske arkiv).

Året før Ane skulle konfirmeres, kom Anton Vestergaard fra Hemmet til at tjene i hendes hjem og blev der i to år. Han var fire år ældre end Ane. I de følgende år tjente han forskellige steder i Vostrup. Han tog delingsførerkursus på Ryslinge Højskole og kom tilbage til Vostrup, hvor han ledede et karle og et pigehold i gymnastik. Senere tog også Ane på Ryslinge Højskole og fik et delingsførerkursus. Derefter ledede hun pigegymnastikken i tre år.
Ane og Anton blev forlovet i 1911. Fra maj til november året efter tog Ane plads i huset hos en præst i København.

I 1967, fire år efter Antons død, skriver Ane:
"Mens jeg sidder i min ensomhed og fejrer St. Hansaften med at se en udsendelse fra Tivoli, mindes jeg en aften i Tivoli for 56 år siden.
Det var i pinsen. Jeg tjente i København og følte mig vel nok lidt ensom. Det havde Anton nok også følt sig derhjemme i sin kostald. Han bestyrede gården i Vostrup for sin bror Søren. Gården var brændt for et par år siden, og det var kun stalden, der var bygget op. Der havde Anton fået indrettet sig et værelse, hvor han boede, medens han spiste hos Jes og Anna.
Han havde pludselig fået lyst til at rejse til København og overraske mig. Der var ikke langt fra tanke til handling, så han fik det ordnet sådan, at han rejste om natten og var i København om morgenen. Det var vel nok en overraskelse, da jeg lukkede op og så Anton stå i døren med en buket syrener, som han havde købt på grønttorvet. De blev passet med omhu . . . længe. Jeg fik fri om eftermiddagen. Vi var i Dyrehaven og i tivoli om aftenen. Det var dejligt. Vi drak kaffe i den kinesiske pavillon og nød ellers havens trylleri. Det står så levende for mig. Jeg tror nok, Anton skulle rejse tilbage samme aften. Han var herlig – ikke bange for at følge en pludselig indskydelse og finde en måde at ordne sagerne på."

Ane og Anton blev gift den 24. april 1913, og når Ane skriver, at det tog mange år, inden hun turde sige ja, kan dette bevidnes af en hel del breve, som hun har gemt. Allerede i 1907 begyndte Anton at blødgøre Ané, men der skulle gå fire år, før hun accepterede. De var meget forskellige, men når folk senere spurgte, hvordan de havde fundet sammen, svarede hun med et smil: "Jamen hvad skulle jeg gøre. . . han ville jo have mig."

Om brylluppet, som stod i Vostrup, skriver Ane:
"Gæsterne kom om formiddagen. De blev modtaget udenfor gården af spillemændene, der spillede for hver gæst, der kom. Der var to spillemænd, som spillede på violin og klarinet. Efterhånden som gæsterne ankom, skulle de ind og have frokost. Der var ikke dækket bord til alle på én gang, men de kom til, efterhånden som de ankom. Tallerkenerne blev skiftet ud og vasket af ind imellem, men gaffeltøjet blev bare tørret af med papir. De fik vand til, men til sidst fik de kaffe.
Så skulle folk jo til vogns. Der havde været store forberedelser i lang tid med at få fjedervogne og seletøj i orden. Seletøjet blev pudset med blanksværte, og hvor der var metal, blev det også pudset blankt. Halerne på hestene skulle bindes op med hestehår.
I den første vogn var spillemændene. I den næste brudeparret, og så kom jo ellers de andre vogne. 35 vogne var der til mit bryllup. Og folk kunne nok komme ud af husene, når der kom sådan en brudeskare forbi. . . Ud og se, hvordan det så ud.
Oppe ved kirken stod spillemændene først af, og så spillede de, medens folk kom af vognene og ind i kirken. Når vielsen var forbi, stod bruden op i kirkestolen, og alle mandfolk gik op og betalte offer. Først til præsten; han stod med ryggen til, og de lagde pengene på alteret. Så gik de ned til degnen og gav ham. Til sidst fik bruden også et par kroner. Det var mændene, der gik op og ofrede, konerne var ikke med. Men brudepigerne var med. Jeg havde fire brudepiger, og de havde hver en kavaler, som blev kaldt oldersvende. De gik parvis op og ofrede. Jeg kan huske det, fordi jeg havde en fætter, der var oldersvend ved et bryllup, og før de kom til degnen, hviskede han til sin dame: "Så for Søren nu gav jeg præsten det hele."
Efter kirken spillede spillemændene igen, mens folk

kom til vogns, og de spillede undervejs, og da man kom hjem igen. Da stod opvarterne i døren med en bid brød og en dram, og så skulle man jo til bords. Det var skafferen, som sørgede for det. Han vidste, hvem der skulle sidde ved hovedbordet. Ved de andre borde måtte folk selv finde ud af det.
Efter maden blev der danset. Brudeparret begyndte – vist med en almindelig polka, men der var ikke bestemte regler. Så blev der drukket kaffe og danset igen, senere fik man frokost og sluttede af med kaffe, inden man skulle hjem ved fem tiden. Blandt gæsterne var naboer fra Hee og folkene fra gården "Sønderkjær", som Anton havde købt året før.
Dagen efter kom familien til middag. Om aftenen kom de unge fra sognet, og der blev danset igen til den lyse morgen. Ved sekstiden om morgenen kørte min bror Anton og mig til toget i Tarm, og vi kom til Sønderkjær i Hee ved den tid, folkene var i færd med at malke."

"Sønderkjær" har i mindst 264 år haft to brugere samtidig. Ejendommen nævnes første gang i 1620'erne, hvor det er en fæstegård med to fæstere. I 1778 blev Lars Larsen selvejer af sin halvpart. I 1792 var fæsteren af den anden halvpart, Christen Pedersen, mellem de 111 fæstebønder, som købte Voldbjerg med gods, kirke og bøndergods, og dermed blev selvejere.
I stedet for to fæstere var der nu to selvejere, og gården blev delt i to. Den ene overtog Christen Pedersens søn, Iver Christensen, i 1801. Den gik i arv til hans søn Niels Iversen og senere til sønnesønnen Iver Kjær Nielsen, som i 1869 mageskiftede den med gården "Søgaard", der lå ned til Hover Å lidt vest for gården "Heebro". ("Søgaard" blev i 1884 lagt ind under "Heebro"). Den nye ejer af den halve "Sønderkjær" var Mads Peder Niels Christiansen, som i 1884 også købte den anden halvdel, således at ejendommen for første gang i 264 år kom under én ejer.
Ane og Anton Vestergaard købte ejendommen i 1913 og boede der i 45 år. De er således dem, der har boet længst tid på ejendommen i de godt 300 år, den har eksisteret.

Den forrige ejer havde lige solgt en del engjord fra, som blev kaldt "Sønderkjær Enge", men det blev anbefalet Anton at købe det tilbage igen, da enghø var en stor nødvendighed til dyrenes foder, så han måtte i gang med at investere i denne jord.

Om dette skriver Anton i et brev til Ane kort før deres bryllup i 1913 blandt andet:

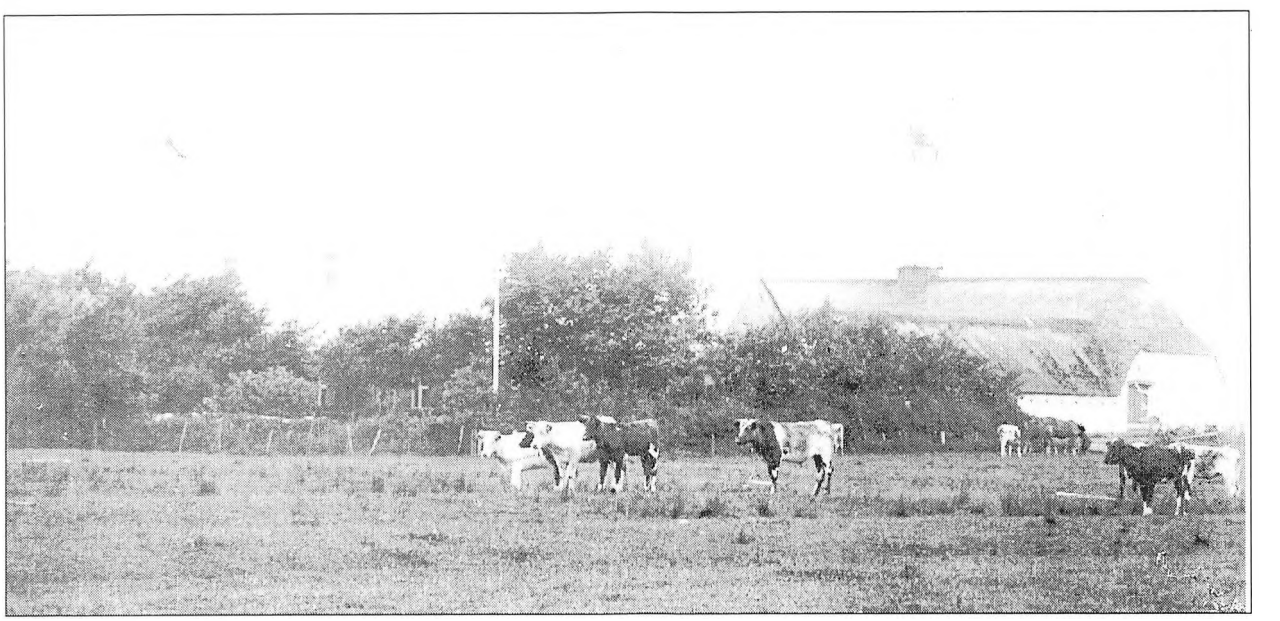

Sønderkjær omkring 1915

". . . . jeg har ellers ventet dig nu i mange dage. Hver dag, når formiddagstoget er kommet, har jeg kigget langt op ad vejen, men du kom ikke. Fredag var det jo så, jeg købte engene. . . . . 7.000 kr. . . . og på dem gror foruden høet mellem 100 og 150 traver rør, der jo kan forrente købesummen. Alle mand her siger, at det er et godt køb, og at det er godt, at jeg har fået det til gården, og både du og din far skal nok med tiden indse, at det var ikke så galt endda . . . ."

I 1914 blev Anton indkaldt til militæret som reserve. Det var nok ikke let for en ung kone at stå alene med ansvaret, men Ane havde en god hjælp i Stinne, der var pige dengang.
Stinne var datter af Inger og Mads Bækby, som boede i ledvogterhuset mellem Sønderkjær og Østerkjær. Hun var en utrolig stabil arbejdskraft, som også klarede hele husholdningen alene, da Ane blev syg i 1921.

Ane og Anton var til elevmøde på Ryslinge Højskole. Medens de var der, blev Ane meget syg af lungebetændelse. Hun blev indlagt i sygeplejeskens bolig, men det blev så kritisk, at man måtte sende bud efter hendes mor og far.
Heldigvis klarede hun det, og efter et længere sygeleje kunne hun rejse hjem igen.

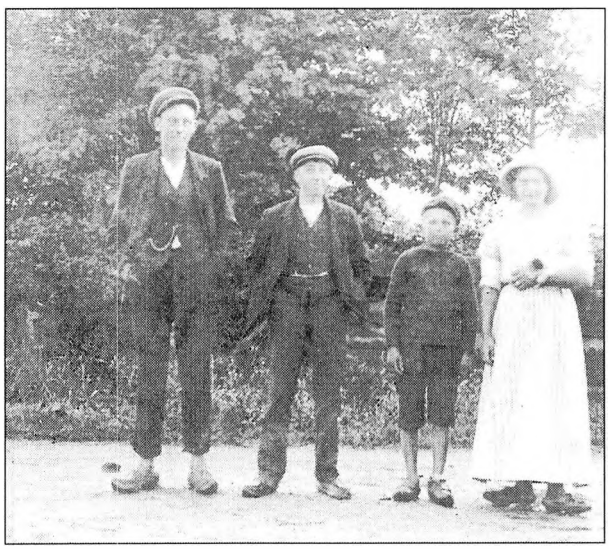

Medhjælpere på Sønderkjær omkring 1916. Yderst til højre Stinne

Datteren Ellen fortæller:
Far var fuldstændig hjælpeløs uden mor. Men vi havde en pige, Stinne, som i den tid holdt hus for os alle; det var os børn, far og karlene. Det var et kæmpe arbejde for denne pige, men det klarede hun. Den gang mor var så rask, at hun kunne komme hjem igen, var far taget over for at hente hende, og de kom til Hee med tog. Her var der sendt en jumpe om på stationen for at hente dem, og Stinne havde fået os vasket og i vores pæne kjoler, så vi stod oppe ved vejen ind til Sønderkjær og tog imod dem.

Mange år senere skriver Ane:
"Anton fik en forskrækkelse over den lungebetændelse. Hvis jeg siden fejlede en smule, var han bange for, det skulle gentage sig. Den nat krisen indtraf, og jeg vist var lidt forvildet, stod han bag min seng og strøg mig over håret. Det var, som det beroligede mig. Det var en lykke for mig, at jeg havde fået en mand som Anton at leve mit liv sammen med, og at han ikke blev ked af at vente på mig. Det tog mange år, inden jeg blev klar over, at jeg turde sige ja, men efter at det var sket, fortrød jeg heller ikke et øjeblik."

Ellen fortsætter:
Jeg husker, mor har fortalt, at medens far var inde ved militæret, havde de en so, som havde fået grise. Mor og Stinne vidste, at grisene skulle have tænderne klippet af. På gården var der en forkarl, og det var jo ham, der skulle gøre dette arbejde, men det turde Ane ikke sætte ham til. Hun stolede ikke på ham, for en gang havde de haft en ko, der var blevet syg, og dyrlægen havde ordineret en flaske brændevin, som koen skulle have. Dette brændevin hentede forkarlen i Ringkøbing, men inden han var nået hjem igen, havde han drukket hele flasken selv. Da det nu egentlig var hans arbejde at klippe tænderne på grisene, og mor ikke ville have ham til det, måtte hun og Stinne gøre det i nattens mulm og mørke, efter at karlene var gået til ro.
De bevæbnede sig med en flagermuslygte og en grisetang, men de anede ikke rigtig, hvad det var, de skulle klippe. Det fandt de dog ud af, og det var et arbejde, Stinne og mor havde mange løjer af.

Ane og Anton med børnene Thomas samt fra venstre Ellen, Stense og Eva

De grinede og pjattede, men måtte hele tiden passe på, at de ikke kom til at grine så højt, at karlene vågnede.

Anton havde sine meningers mod, og af og til gik han mod strømmen.
Mellem Agersbæk, Siersbæk og Ejstrup ud til Stadilvejen ligger nogle engarealer, som kaldes "Dob Engene". Det var en samling af smalle parceller, som tilhørte ejendomme i både Hee, No og Hover. Næsten alle landbrug havde en lille parcel, hvorpå de kunne bjerge enghø. Fra gammel tid havde det været et stort plus for ejendommene med disse enge på grund af høet, men efterhånden var det vanskeligt at bruge dem til noget, fordi de altid var fugtige. Derfor slog Anton til lyd for, at man skulle gå i gang med at afvande engene, så det blev bedre landbrugsjord, men hans tanker vakte en del modstand.

Under et kortspil sagde Anders Andersen fra Østerkjær halvt i alvor, halvt i sjov:

"Man skulle nu rejse en skamstøtte af dig Anton for dine vilde tanker om at afvande Dob Engene."
"Hvorfor dog det? Du har da også brug for jorden."
"Ja, men kan du ikke se, at hvis vi dræner det, skal vi for det første have ledet vandet et sted hen, og det må jo blive i Stadil Fjord."
"Ja men hvad så, det løber jo derud alligevel."
"Det er slet ikke på samme måde. Ved en dræning vil der løbe en masse okker med ud i åen, og det vil slå fiskeriet ihjel. Ved afvandingen vil der heller ikke blive plads til alle frøerne, og de er jo livsbetingelserne for, at vi har besøg af storkene."

Sådan var der godmodige drillerier for og imod afvanding, men under krigen greb regeringen ind og opfordrede til denne afvanding, som den gav støtte til. Der var flere formål med dette regeringsinitiativ. For det første at man fik engene gjort til frugtbart land. For det andet at man fik folk i arbejde, og for det tredje så man en mulighed for at sætte folk til

Udflugt til Vesterhavet i 1930'erne med familie og medhjælpere fra Sønderkjær

et anstændigt arbejde, hvor de ikke behøvede at arbejde for tyskerne.

Dob Engene blev afvandet i 1952 –53.

Sønnen Martin fortæller:
Som barn kan jeg huske, at når vi var færdige med at hakke roer derhjemme og hjerge agerhøet, så skulle vi ud at hjerge enghøet. Der var en kolossal køren derudad, for næsten alle lodsejere skulle have hjerget deres parcel enghø. Nogle af parcellerne var så smalle, at man næsten ikke kunne vende på dem med høstmaskinen.
Enghøet var vel nærmest den tids økologiske landbrug, idet engene af og til blev oversvømmet, og derved aflejredes vigtige næringsstoffer, som så via køernes gødning blev spredt ud over de øvrige marker.

Anton var en meget ivrig jæger, men han fandt, at mange jægere fra Hee og omegn tog jagten i Dob Engene, altså på andre menneskers ejendom, som en lidt for stor selvfølgelighed. Derfor fik han i 1956 samlet alle lodsejerne, og de fik lavet et konsortium, hvor de i fællesskab lejede jagten ud for hele engarealet. Det gav selvfølgelig anledning til en del murren blandt jægerne, at de nu skulle betale for at gå på jagt.
Annoncering af salg af jagtkort skete kun ved "mund til øre" metoden, men det var ikke noget problem at få jægerne til at komme.
Lejeindtægten er siden da blevet brugt til en udflugt en gang om året for alle lodsejere og deres ægtefælle. I starten havde man madpakke med hjemmefra, men

Der stod ofte vildt på menuen, for Anton var en meget ivrig jæger.

senere var der nok økonomiske midler til at spise ved udflugtsmålet.

Martin:
Dengang jeg så hosatte mig derude i Siersbæk, var interessen for disse engarealer dalet meget, og flere ønskede at sælge dem til mig. Jeg købte en del af den jord op, bl. a. Sønderkjær Eng, som lå tæt ved ejendommen. Engene havde aldrig været dyrket op, så det var en spændende opgave at begynde opdyrkningen i dette areal.

En anden gang, hvor Anton gik imod strømmen, var i 1930'erne, da landbruget virkelig var presset med økonomisk krise og depression. Vel nok nogle af de værste år for det danske landbrug, hvor mange måtte gå fra hus og hjem. Mange bønder i Vestjylland samledes inde på Højskolehotellet i

Ringkøbing for at stå sammen om at nægte at betale kreditforeningsydelser, før tilstandene forbedredes. Også Anton Vestergaard var med til dette møde, og selv om det ikke så lyst ud for nogen landmænd, og endda ret sort for mange, var det ham alligevel imod, at man kunne snakke om at lade være med at betale de ydelser, som man var forpligtet til. Dette rejste han sig op og forelagde forsamlingen, men stemningen var så oppisket, at tilhørerne nærmest var parat til at lynche Anton for hans ord, og en af dem sagde: "Når du kan komme med så tåbelige udtalelser, så vil jeg tage dig med rundt på markeder og holde dig frem, så jeg kan tjene penge på dig."

Ane læser avis for Helga i haven i Sønderkjær.

Martin fortsætter:
Vi måtte jo også ud at grave tørv. Det foregik helt ude på den anden side af Torsted i nærheden af Grønbjerg. Vi måtte op klokken to om morgenen, for at vi kunne nå at få noget ud af dagen. Det var både karle og piger, som hjalp til med dette arbejde.

Da min far købte Sønderkjær, var der ca. 100 tdr. land med god jord, men der var også nogle hedeparceller øst for Østerkjær. Blandt andet en parcel ude i Lilkjær, som var noget bøvlet at opdyrke, så min far var let at få i forhandlingshumør, da Hakon i 1946 ønskede at købe denne parcel (Lilkjærvej 8).

Her byggede Hakon et hus og bosatte sig.

Hakon Andersen kom fra Østerkjær. Han var en lidt speciel type, som blandt andet fik arbejde i brunkulslejerne i Søby. Efter krigen boede han i et "hønsehus" i baghaven på Østerkjær.
Fem år efter at pastor Bårris var blevet præst i Hee, var Hakon blevet indlagt på sygehuset i Ringkøbing. Vanen tro kom præsten en gang om ugen for at besøge de syge beboere fra Hee, som var indlagt på sygehuset. Også Hakon fik besøg, men han var ikke nogen flittig kirkegænger, så han kiggede lidt på manden, som var kommet på besøg og konstaterede så: "Nå, det kan være, at du er min nye nabo?"
Pastor Bårris blev noget forbavset over spørgsmålet, men svarede alligevel stille og roligt: "Nej, jeg har såmænd blot været præst i Hee i de sidste fem år."

Martin:
Jeg husker også, at under 2. verdenskrig kom min far i tanker om, at det var godt at dyrke ærter. Vi havde slet ikke de moderne hjælpemidler, så da ærterne skulle høstes, brugte vi en hesterive til at rive dem sammen med. Så kom de op på en stiv vogn og blev transporteret hjem. Lige som jeg så fik juleferie, kom han i tanker om, at nu skulle disse ærter tærskes. Vi havde et almindeligt tærskeværk, men det står for mig som en meget stor gru, at jeg skulle bruge min juleferie til at tærske, for det var et utrolig beskidt arbejde på grund af støv.

Min skoletid foregik under "den vestjyske skoleordning", hvor man om vinteren gik i skole hver dag, men om sommeren kun en dag om ugen. I forhold til det meget arbejde, der var herhjemme ved landbruget, betragtede vi skolebørn denne skoledag om sommeren som ugens fridag. Min far syntes, at det var en rigtig god ordning, og vi børn havde vel heller ikke så meget imod, at vi ikke skulle sidde og terpe i skolestuen hver dag. Efter jeg blev voksen, må jeg dog indrømme, at jeg har savnet meget af den kundskab, vi jo ikke har kunnet nå i den korte undervisningstid.

Anton havde en bror, Søren, som var gårdejer i Vostrup, en anden, Kristian, som var skolelærer

Familien Vestergaard ved Ane og Antons sølvbryllup 1938.
Bagerst fra venstre: Thomas – Eva – Ane – Anton – Ellen – Stense. Foran Helga – Martin - Søren

og kunstmaler i København, en tredje, Jes, der var købmand i Lønborg og en fjerde, Christen, som bl.a. var kommunist. Når familien var samlet, blev der snakket politik, og de skændtes, så det bragede. Han havde også to søstre, Else, som blev gift med en landmand i Hemmet og Marie, der sammen med J. C. Christensens datter Karen tog lærerindeeksamen på Hoven lærerseminarium. Alle disse søskende var vidt forskellige.

Antons far, Thomas, døde forholdsvis tidligt, og moderen drev ejendommen videre sammen med børnene. Hun led meget af depression og var, hvad man vil kalde, en sortseer. Sine ældre dage holdt hun meget til hos datteren, Marie, der var blevet gift med pastor Langhoff i Hjørring.

Ellen:

Jeg kan huske, at far en sommer sandsynligvis har tænkt, at det var for meget for Marie, så han lejede grisehandler Laurids Andersen (Hovervej 17) til at køre med op og hente sin mor i Hjørring. Det var meget spændende for os børn, for vi kendte jo ikke vores bedstemor; så vi glædede os vældig, til hun kom. Det gjorde mor til gengæld ikke, for det var sommer; og vi havde besøg af farbror Kristian, hans kone og fire børn. Desuden var der fire karle og en pige samt os fem børn, som mor havde husholdning for; så hun havde nok at se til. Vi børn blev da også skuffede, da bedstemor kom, for på grund af sin sygdom kunne vi faktisk slet ikke snakke med hende.

Ellen fortsætter:

Jeg var nok den, der havde det sværest med far. Jeg ved ikke, om jeg lignede ham for meget eller det modsatte, men vi var faktisk aldrig enige. Far var en stor mand på den måde, at han var god ved alle mennesker især gårdens fire karle, hvor han også tog nogle ind, som ikke altid var af de bedste børn, bare for at hjælpe dem. Jeg husker, vi havde en

hjorddreng, som skulle på udflugt med skolen. Han græd og ønskede ikke at komme med, og da min far spurgte ham: "Hvorfor?" Sagde han, at han ikke havde nogle bukser, han kunne tage på til sådan en udflugt. Så tog far ham straks med op til Lone (Hee Manufakturforretning) og købte et par bukser til ham, så han kunne komme med på udflugt.
Til gengæld var han af og til ret hård ved sine egne børn. Karlene var der altid undskyldninger for. F.eks. hvis de ikke kom op om morgenen, når der skulle malkes. Så blev far vred, hvis vi gik ind og rykkede dynen af dem. Han syntes, det var synd for dem. Vi følte, han holdt hånden over dem.
Men jeg husker også, ja, det skete et par gange, at han kunne blive så gal på en karl, at han fyrede ham med ordene: "Du kan rejse". Så kom far ind til mor og var ret ulykkelig over sin hidsighed, og det endte to gange med, at far cyklede efter karlen, og bad ham komme tilbage igen.

Vandet i brønden på Sønderkjær var ræverødt af okker. Det blev dog brugt som drikkevand af såvel mennesker som dyr. Men når der skulle vaskes, måtte der hentes vand i bækken for at få noget, som var nogenlunde rent. Så fandt Anton på at samle tagvandet i en stor beholder, så Ane havde noget rent vand at bruge til tøjvask.

Ellen:
Mor havde lange og travle arbejdsdage. Jeg husker, når der skulle vaskes. Især var der den store vaskedag i foråret. Der var samlet tøj gennem længere tid, sengetøj, arbejdstøj og almindelige gangklæder m.m. Så blev der tændt op under gruekedlen, hvori tøjet blev vasket. Vasken foregik med håndkraft, hvor tøjet blev skrubbet rent med knofedt og brun sæbe på et vaskebræt. Bagefter blev det skyllet i koldt vand i et andet kar. Så blev det vredet. Det kraftigste af tøjet måtte man være to for at vride vandet ud af, f.eks. et par arbejdsbukser, hvor én tog fat i linningen og en anden i benene, og så vred de hver sin vej så meget, som de kunne. Alene dette var et hårdt stykke arbejde. Derefter blev tøjet hængt op.

Denne store vaskedag i foråret fortsatte. Når der ikke var mere tøj, skulle fårene vaskes. Vi havde et stort kar ude i gården, hvor det brugte sæbevand

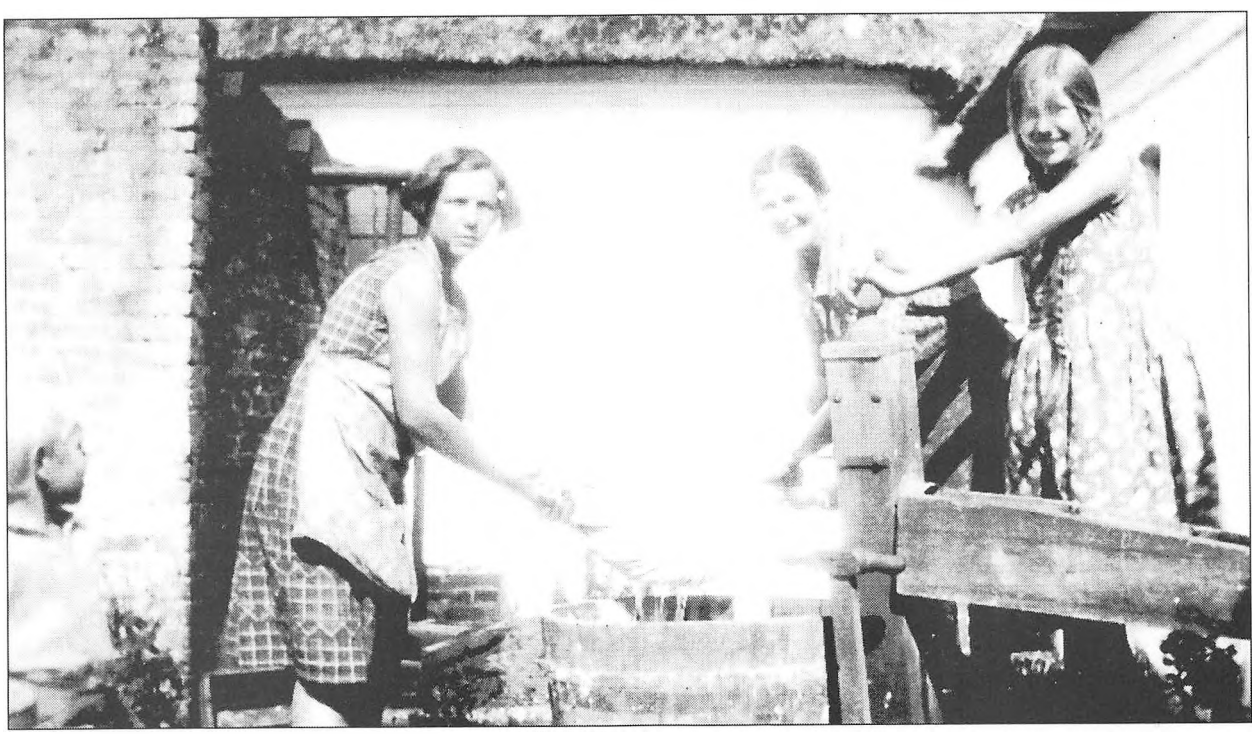

Vaskedag med Martin, Ellen, Ane og Stense

blev hældt op i. Det var også mors arbejde, men hun fik dog hjælp af karlene med at få fårene løftet op i karret. Der kunne de så stå, medens hun vaskede dem, og bagefter blev de skyllet i koldt vand. Når vi kom til aften, var mor helt hvid i ansigtet og på halsen af træthed og hovedpine.
Dagen efter skulle fårene så klippes. Det var også mors arbejde. Karlene kom dog med fårene og bandt benene på dem, men mor klippede dem.
Under anden verdenskrig kom faster Else og lærte mor at karte og spinde ulden, så der kunne blive sokker og trøjer til hele familien.
Jeg husker, at hun om aftenen altid sad med strikketøj, men samtidig sad hun og læste. Hun læste jævnligt højt for os alle sammen, blandt andet af "Gösta Berlings saga" og "Niels Holgersens forunderlige rejse". Så sad karlene også på bænken ved bordet og hørte med. Af og til satte mor dem i arbejde, for hun syede også tøjsko, og som såler i disse tøjsko brugte hun gammelt arbejdstøj. Det blev klippet ud, og med flere lag ovenpå hinanden sad karlene og syede dette stof sammen med hjørnetråd til en tyk sål.

Da Ellen og hendes mand, Kaj, købte en gård i Velling, hørte der en del får til denne gård, og Ellen ville gøre sin mor kunsten efter. Hun havde aldrig prøvet at klippe et får før, da det altid var hendes mor, som gjorde dette arbejde. Medens Ellen var ved at klippe det første får, kom manden fra nabogården på besøg. Han syntes ikke, det var synd for Ellen, at hun skulle klippe fåret, men han havde i allerhøjeste grad medlidenhed med fåret. . . . . Ret kort tid efter blev alle fårene slagtet.

Ellen:
Jeg traf min mand, Kaj, på Ladelund Landbrugsskole, hvor han var elev, og jeg var pige i huset.
Kaj ville gerne have en ejendom her på egnen, men han havde sit arbejde på Fyn, så det var ikke let jævnligt at skulle herover for at se på ejendomme, som var til salg. Derfor allierede han sig med far, som skulle køre ud og se, om der var en, som var værd at købe.
Far tog Hans Mortensen fra Nørkjær med, og de blev enige om en ejendom i Velling. Den var ikke særlig velholdt eller veldrevet, men til gengæld var den billig. Da far forelagde det for Kaj, bad han ham købe den. Så Kaj og jeg flyttede faktisk ind i en gård, som vi aldrig havde set.
Til ejendommen hørte der 90 tdr. land, men der var allerhøjest 40 tdr., som var opdyrket. Resten var uopdyrkede engarealer, der skulle afvandes, før de kunne bruges.
Det blev et helt utroligt slid, for at få ejendommen bragt på fode, men det lykkedes.
Men det, at vi måtte slide så meget i det, gik far så meget på, og han fik en depression på grund af sin samvittighed.

Ane og Anton havde ikke bil, men Anton havde en gammel motorcykel, som nærmest var bundet sammen med høstbindegarn. Ane syntes, de skulle købe en bil, men Anton var glad for sin motorcykel, som der jævnligt måtte repareres på, men det havde Anton ingen forstand på. Når de så skulle nogen steder, enten det var lidt finere, eller de blot skulle ud i marken, måtte Ane bag på motorcyklen. Det hændte, at de var kommet langt ud på heden, og motorcyklen ikke ville mere, så var der ikke andet at gøre, end at de måtte gå hele vejen tilbage igen.

Køerne som Anton havde, var af racen dansk korthornskvæg, men de blev skiftet ud med sortbroget malkekvæg.

Om dette fortæller Martin:
Korthornsbesætningen i Sønderkjær var sikkert nok i mange år en god ide. De var velegnet til at avle stude på, og med de mange engarealer, som hørte til Sønderkjær, har studeopdræt uden tvivl været en god forretning netop på sådan en jord. Studeopdræt havde jo en lang tradition i Vestjylland.

Det er også her i Vestjylland, vi finder de gamle studedriverveje, hvor man drev studene bl.a. fra markeder i Holstebro til det nordlige Tyskland. Det har man gjort så langt tilbage i historien, man kan se, det vil sige mindst fra engang i 1200 årene. En af disse drivveje var den nuværende Heebro. Her

på egnen mærkede vi det ekstra voldsomt i 1300-tallet, idet man mener, at det var disse kvægdrivere, som havde sygdommen "pesten" med sig, og den udryddede så at sige hele befolkningen i No.

Martin:
Anledningen til at udskifte besætningen var nok den, at der på landsplan inden for kvægsektoren var iværksat en plan for at udrydde kvægtuberkulosen. Der blev sat mange kampagner i gang for at nå dette mål. En af dem var at skifte sin kvægbesætning ud med dyr, som var garanteret fri for tuberkulose. Når man så skulle skifte dem ud, kunne man lige så godt få nogle dyr, som gav mere mælk.

Ellen:
Mor og far kunne godt være impulsive. Næsten hvert forår var de på en biltur til København. Da de ikke selv havde bil, kørte de med mors bror og svigerinde, Niels Christian og Dagmar. De boede på hotel, var i teater, i Daels Varehus og på familiebesøg.
Da de et forår kørte hjem, var der på flere marker sortbrogede køer, og disse sortbrogede køer på en grøn mark, syntes far, var så flot et syn, at han blev enig med sig selv om, at det var denne race, han ville skifte besætningen ud med.
Mor havde også fået trang til forandringer efter turen, hvor hun så nogle flotte japanske kirsebærtræer. Hun syntes, det var et meget smukt syn, så dem måtte hun have plantet i sin have

Martin fortsætter:
Der gik dog til om vinteren i 1945, inden kreaturerne blev skiftet ud. Det var lige efter krigen, så det var vanskeligt at få transportmuligheder til at få dyrene bragt til samlestalden i Ringkøbing. Der var ikke mange lastbiler, og det drejede sig om 30 dyr. På grund af benzinrationeringen var der heller ikke så meget trafik, så min far besluttede, at vi skulle drive hele besætningen ad Holstebrovej ind til Ringkøbing. Det gav faktisk ingen problemer. Den nye besætning blev købt på en herregård på Djursland. I 1950 var kvægtuberkulosen udryddet i Danmark.

Ane med strikketøj medens hun hører radio. Ca. 1950

Ellen:
Landposten, Hansen, kom til fods. Han gik fra stationen i Hee langs med banen hen til Mads og Inger Bækby i ledvogterhuset. Det lå næsten lige midt på vores marker. Der var han omkring klokken 9 om formiddagen. Derfra gik han til Hvingel og kom tilbage til Sønderkjær klokken halv to. Det passede lige med, at mor kom op af middagssøvnen, og fik sat kaffe på bordet til ham. Men det passede ikke far ret godt, at han måtte vente med sin avis så længe, så den blev lagt af henne i vogterhuset, hvor vi børn så skulle hente den. Der var altid rift om, hvem der skulle hente avisen, for hos Inger fik vi altid en kop kaffe og et stykke krydderkage. Inger passede huset, og Mads arbejdede ved banen.

Om efteråret, når køerne skulle på kløvermarken, var det et enormt arbejde at lave indhegning til køerne. I stedet skulle vi børn på skift passe køerne, medens de gik løse omkring. Vi blev sendt af sted med køerne og lommen fyldt med bøger. Når vi så kom ud i kløvermarken, fik køerne lov at passe sig selv, og vi fandt en grøft, hvor vi kunne ligge og læse i bøgerne. Så kom Inger gående med en kop kaffe og kage.
Det var ikke altid, køerne slog sig til tåls med det friske kløver, for af og til kunne de finde på at gå over i vores, eller naboens, roemark. Det var den mest fortvivlende situation, man kunne komme i, når der gik tyve køer rundt i en roemark. Så kunne man

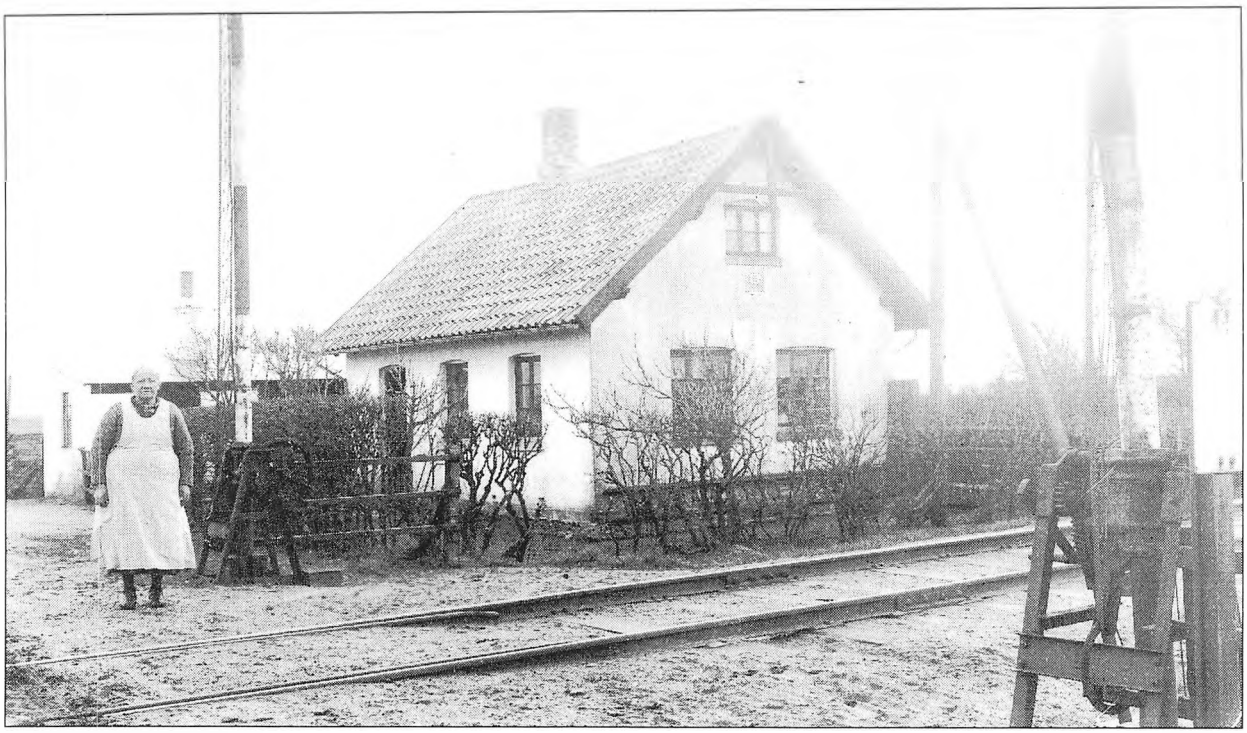

Inger ved sit ledvogterhus

råbe og skrige, så meget man ville, det var næsten uoverkommeligt at få køerne drevet tilbage igen. Man fik nærmest det indtryk, at de var stokdøve.

Vi havde også fire store, kraftige, rød- og hvidbrogede belgier heste. Der var to af dem, som var slemme til at skenne (løbe løbsk). En del af gårdens marker lå øst for gården, på den anden side af landevejen (Holstebrovej) og jernbanen. Når man skulle over jernbanen, måtte man af hestevognen og rulle hommene op, og bagefter rulle dem ned igen. Hvis man havde de to heste spændt for vognen, og man ikke fik dem bundet ordentligt, medens man rullede hommene op og ned, kunne man være sikker på, at de så bare stak af, og de løb altid hjem.

Den lyd, når heste og vogn i fuld fart kørte over brostenene på landevejen og kom ind på gårdspladsen, har jeg i hovedet den dag i dag. Vi var slet ikke i tvivl om, at hestene skennede. Så var det med at komme ud i gården og se, om der var noget, de kunne løbe ned. Jeg kan huske, en gang de kom, da sad min søster, Helga, oppe i en vogn med roer. Det opdagede en karl, og han fór ud og fik hende væk fra vognen. Straks efter kom hestene. De havde så meget fart på, at de ikke kunne standse, og den ene faldt lige hen over vognen med roer, som Helga havde siddet i.

Et par af Sønderkjærs rød- hvidbrogede heste med forkarlen Hans Andersen

Martin:

En ting, som giver et tidsbillede på nogle årtiers måde at drive landbrug på, og hvor meget arbejdskraft det var nødvendigt at have, løb mig i hu. Det var, når man i høsttiden skulle bjerge kornet i Sønderkjær. Almindeligvis havde vi fem heste, og dermed kunne der blive to spand (et spand = to heste). Det ene spand var i marken forspændt en høstvogn, som en forkarl gik ved siden af og forkede negene op på. På høstvognen stod en pige, som tog mod negene og lagde dem til rette. Imedens var et andet spand heste på vej ind i laden med en fyldt høstvogn, som skulle læsses af. Her skulle der helst være tre personer. Én der forkede af, og to som lagde det på plads. Den ene af dem kunne godt være en af os børn. Hvis vi skulle hente kornet øst for banen, var der brug for yderligere to heste, en vogn og en kusk. Kusken var i mange tilfælde os børn, når vi var blevet så store, at vi kunne styre et spand heste. Grunden til denne ekstra vogn var naturligvis den længere afstand. Det tog meget længere tid at komme frem og tilbage med den fyldte vogn end at fylde vognen i marken, og for at der ikke skulle blive et slip, satte man den ekstra vogn ind. Det vil sige, at der skulle bruges seks personer til at køre korn hjem, efter at det var høstet.

Da min yngste søster, Helga, var 12 – 13 år, skulle hun engang køre denne høstvogn ud i marken øst for banen. Hestene bruger jo halen til at slå efter fluerne, og den ene af hestene for vognen havde den uvane at fange tømmen med halen. Derved kan det gå meget galt, hvis man ikke har kræfter nok til at trække tømmen fri igen. Det havde Helga ikke, og med hendes forsøg derpå stak hestene i galop. Bommene var nede, for toget var på vej, men hestene bragede mod den første bom, som jo var solidt forankret i den ene side, og derved tvang hestene med vogn og kusk mod nord ind på skinnerne og videre over i grøften, hvor hestene blev standset af jernbanehegnstråden. Vognen blev stående på skinnerne. Alle mand måtte nu i gang med at få heste og vogn fjernet i en fart, inden toget nåede overskæringen. . . Det lykkedes, og toget kom hylende forbi, medens vi åndede lettet op.

Ellen:

Jeg husker også, at bagedag var en stor dag. Der blev vel bagt en gang om måneden. Et stykke tid i forvejen blev der hentet fyrregrene, som blev bundtet sammen og hængt op over karlekammeret, således at det kunne være tørt, når det skulle bruges som brænde under ovnen. I køkkenet havde vi et forholdsvis dybt dejtrug på omkring halvanden meter. Vi bagte ikke rugbrød men sigtebrød. Mor kom ingredienser i dejtruget til tolv brød ad gangen. Dette skulle æltes godt igennem. I lang tid var det naturligvis mors arbejde, men efterhånden som vi blev ældre, blev det vores arbejde at ælte dejen. Når de tolv brød var slået op, blev der lavet seks store kringler (hverbrød) samt småkager og sandkager. Alt sammen blev forberedt tidligt om morgenen. Så blev de tørrede fyrregrene hentet ned, og der blev tændt op under bageovnen. Det var en stor ovn, vi havde, og det tog en times tid, inden "den sorte mand" var ude af hjørnerne. "Den sorte mand" var to mørke huller, et i hvert hjørne forneden i ovnen. Det var som regel et af os børn, som tændte op og fyrede, og vi skulle passe på at få fyrregrenene bredt ud i ovnen, så den blev varm over der hele. Det var lidt af et kunststykke at gøre det rigtigt. Stenene i ovnen var jo sorte, når den var kold, men efterhånden som de blev varmet op, blev de grå. For så at sikre at ovnen også var varm helt ud i hjørnerne, hvilket varede ret længe, var der disse to huller; "den sorte mand". Først når stenene i disse huller blev grå, var ovnen varm nok, og "den sorte mand" var ude af hjørnerne.

Ilden skulle blot varme stenene op, og når ovnen var varm nok, blev kvaset raget ud af den, og brødet sat ind. Ovnen var så stor, at både de tolv sigtebrød og kagerne kunne være på en gang, men det hændte, at der ikke var plader nok at sætte brødet på i ovnen, så blev resten blot sat ind i bunden, men det var vi nu ikke så glade for at spise, for der var som regel altid noget aske bagt med i brødet.

Til jul måtte vi bage to gange, på grund af alle de ekstra småkager, (pebernødder, brunkager, jødekager m.m.) der skulle bages. Så startede vi klokken to om natten med at tænde op (ilde) første gang, og så ildede vi hen på formiddagen anden gang. Selv om vi nu havde brød til en hel måned,

Skitse over Sønderkjær med omliggende jorder tegnet af Martin Vestergaard.

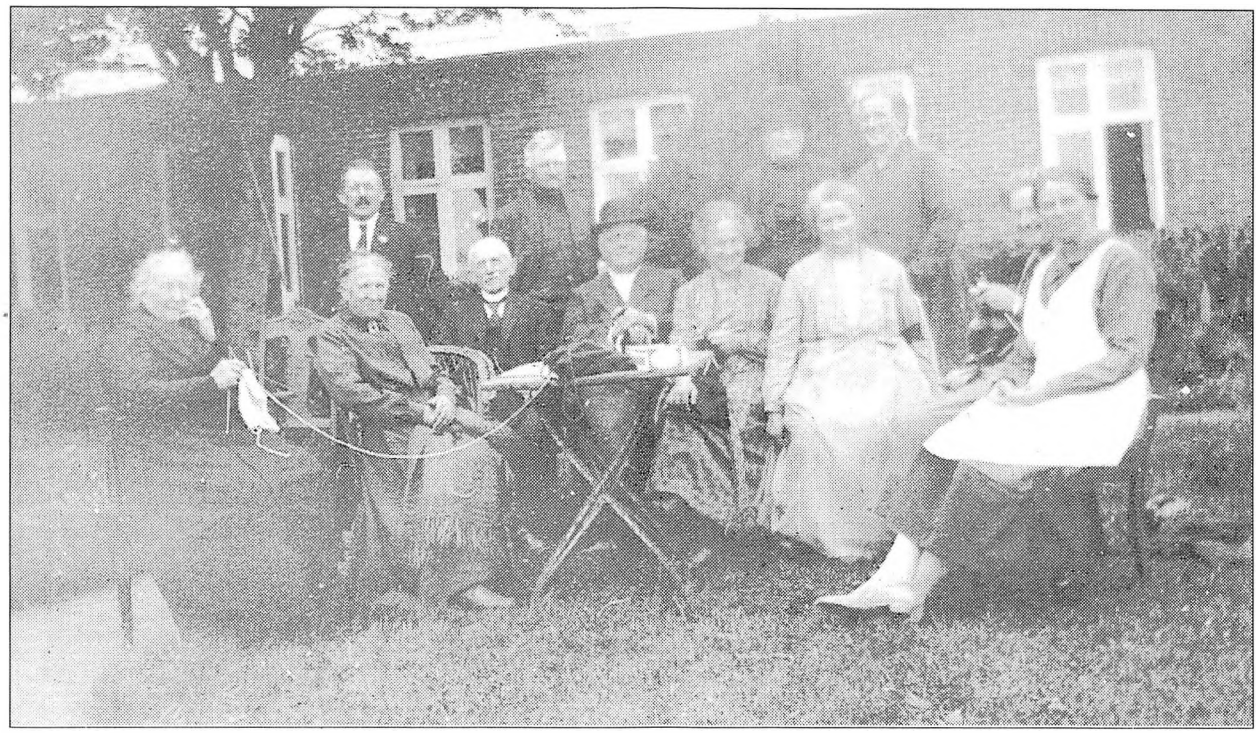

En sommerdag i haven i Sønderkjær.Bl.a. med familien J.C. Christensen. Siddende fra venstre nr.2 Kirstine Christensen – nr. 4 J. C. Christensen – nr. 5 deres datter Karen – yderst til højre Ane Vestergaard.

blev det ikke mere tørt, end vi kunne spise det, men det kunne da hænde, at vi var nødt til at skrabe lidt mug af det sidste brød, inden det skulle bruges.

Der har alle dage været folk, som har hutlet sig gennem tilværelsen, mere eller mindre selvforskyldt. Flere af disse gik på landevejene og levede af, hvad de kunne tigge sig til. De havde et frit liv, og følte sig nok ikke selv som tiggere. De havde alle en personlighed og et selvværd, hvor det "at falde ind" hos en landmandsfamilie og bede om noget at spise blot var en livsnødvendig del af hverdagen.

Ellen:
Af og til havde vi besøg af "den grå mand", som også kaldtes "Mellemmad-Jens" eller "Harboøre-Jens". Men vi kaldte ham altid "den grå mand". Han var udstoppet med avispapir. Når han så kom, bankede han på bryggersdøren og lukkede den op. Men han blev stående udenfor uden at sige noget, indtil mor sagde: "Værsgo' Jens, sæt dig hen." Så satte Jens sig hen til bordet, altid på mors plads. Mor lavede så en kande kaffe og smurte ret mange mellemmadder. Imedens Jens fik alt dette sat til livs, tog han en avis, som der altid lå en af ved bordet, gav sig til at læse den og fortalte, hvad han læste.
Han gjorde et stort indtryk på os børn, fordi han bare stod der i døren, sagde ingen ting, satte sig til bordet og spiste og drak, medens han fortalte mor lidt om, hvad han læste i avisen. Vi andre kunne slet ikke snakke med ham. Så snart han havde spist, gik han igen.
Vi fik også en gang imellem besøg af en anden omvandrende mand, som hed "Pajbjerg". Han stammede fra min fars hjemegn, Hemmet. Han havde en rygsæk med sig, og i den havde han forskellige ting, som han kunne sælge. Han var ikke så tavs som "den grå mand", og af og til fik han en seng, så han kunne overnatte hos os. Det gjorde "den grå mand" aldrig. Han kunne simpelthen ikke sove i en seng. Der var engang, hvor han var blevet syg, og var blevet indlogeret på et plejehjem, men han var gået derfra igen midt om natten.

Ellen:
Jeg husker, at når vi skulle i skole om morgenen, kom vi forbi J. C.s hus. Så kunne vi se J. C.s hvide hoved. Han var jo morgenmenneske og sad allerede ved sit skrivebord på den tid af dagen.

Når man læser "Mors historie", får man indtryk af, at Ane ikke syntes, hun kunne slå til. . . at hun led lidt af mindreværdskomplekser.

Ellen:
Ja, og det havde hun absolut ingen grund til. . . . Bare den tryghed der var ved hende. . . Det var ikke fordi, vi snakkede om noget særligt, men bare det, at hun var der. . . . Og hun var der altid, når vi havde brug for hende. . . Der var en ganske udefinerlig omsorgsfuld atmosfære omkring hende.
Jeg husker mor engang sagde: "Ja, man kan vist ikke sige, det har været et nemt liv . . . men så har det heller aldrig været kedeligt."

Tak til
Stense, Helga, Ellen og Martin
for oplysninger.

Litteraturliste:
Ane Vestergaards dagbogsoptegnelser a jour ført af datteren Helga Hansen: "Mors Historie".
Kr. Susgaard: Hee Sogn.

Et par historier

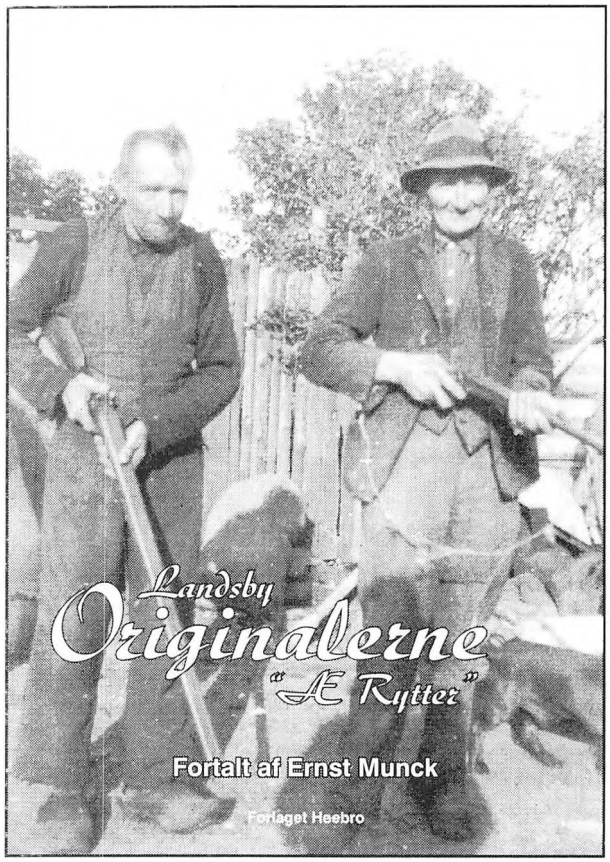

I december 2003 udkom bogen "Landsby Originalerne . . Æ Rytter".
Siden har jeg talt med nogle personer, som kunne fortælle lidt mere om Laust og Marinus.

Jens Bjerg Thomsens søn, Bent, kunne huske, at hans far havde fortalt, at han en dag gik forbi æ Rytters hus, hvor Laust og Marinus sad udenfor og spillede på grammofonen. De hørte på en plade, de lige havde erhvervet med en tale af statsminister Stauning.
Låget på grammofonen var slået op, og der ovenpå sad en af deres papegøjer. Jens Bjerg Thomsen stoppede op og hørte med, men i det samme tabte papegøjen en klat ned på grammofonpladen. Marinus tørrede klatten af med sit jakkeærme og satte grammofonen i gang igen, men fuglens efterladenskaber havde sat sig i rillerne, så Marinus slukkede grammofonen og tog pladen af med ordene:
"Nåååh! Jeg tror sgu, ham Stauning blev lidt tyk i mælet."

Bente Bonde kan huske, hendes far fortalte, at på Laust og Marinus's tid var der en mand fra Vedersø, som også gik rundt og hjalp til, hvor der var behov. Alle folk kendte ham, og han blev kaldt "Lille Jakob", fordi han var ret lille med forholdsvis lange arme. Han havde et stort fuldskæg, hvilket var lidt specielt på den tid, og han havde en speciel trippende, småløbende gang i sine spidsnæsede træsko.
Oven over Laust og Marinus's lille lejlighed var der et loftkammer, og her boede Lille Jakob et stykke tid.
En dag sad Marinus nede i stuen og rensede sit gevær. Da han pudsede aftrækkeren, gik der et skud af, fordi han havde glemt at aflade geværet. Marinus havde holdt geværet lodret, så kuglen røg op gennem loftet, meget tæt forbi Lille Jakob, som sad i en stol og læste.
Først blev Lille Jakob naturligvis meget forskrækket og råbte op, men da han fandt ud af, hvad der var sket, blev han så gal, at han gik hen under sengen og trak potten frem. Den var helt fuld af flydende væske. Så gik han hen til skudhullet og tømte hele indholdet ned til Marinus.

Ja! Ja! De har nu ikke været, som folk er flest.

Ernst Munck